

Dječji rad - nekad i danas

Goluža, Doris

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:206021>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

DORIS GOLUŽA

DJEČJI RAD- NEKAD I DANAS

Diplomski rad

Pula, rujan, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

DORIS GOLUŽA

DJEČJI RAD- NEKAD I DANAS

Diplomski rad

JMBAG: 0303049220, redoviti student

Studijski smjer: Ekonomija

Predmet: Tržište rada i socijalna politika

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Opća ekonomija

Mentor: prof.dr.sc. Marija Bušelić

Pula, rujan, 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana, Doris Goluža, kandidatkinja za magistra _____ ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, 2019. godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Doris Goluža dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj Diplomski rad pod nazivom „Dječji rad- nekad i danas“, koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

_____

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. DJEČJI RAD	3
3. POVIJESNI RAZVOJ DJEČJEG RADA.....	6
3.1. Velika Britanija.....	7
3.2. Francuska.....	10
3.3. Sjedinjene Američke Države	11
4. UZROCI DJEČJEG RADA.....	13
4.1. Siromaštvo	14
4.2. Potražnja za dječjim radom	15
4.3. Obrazovanje	16
4.4. Ekonomske krize	17
4.5. Rat.....	18
4.6. Pandemija AIDS-a.....	19
4.7. Trgovanje ljudima	20
4.8. Demografske promjene	21
4.9. Globalizacija	22
4.10. Prirodne katastrofe	23
5. POJAVNI OBLICI DJEČJEG RADA.....	25
5.1. Dječji rad u neformalnom sektoru.....	28
5.2. Dječji rad u poljoprivredi	28
5.3. Rad u domaćinstvu.....	29
5.4. Dječji rad na ulici	32
5.5. Dječji rad u turizmu.....	33
5.6. Dječji rad u proizvodnji	34
5.7. Dječji rad u građevini i rudarstvu	36

5.8. Najgori oblici dječjeg rada	37
6. POSLJEDICE DJEČJEG RADA NA SOCIJALNU I GOSPODARSKU SFERU RAZVOJA	41
7. NORMATIVNI OKVIRI ZA DJEČJI RAD	42
7.1. Konvencija o pravima djeteta	42
7.2. Vijeće Europe u zaštiti od dječjeg rada	46
7.3. Međunarodni program za eliminaciju dječjeg rada – IPEC	48
7.4. Ujedinjeni narodi.....	50
8. OSNOVE RADNOPRAVNOG STATUSA DJECE U HRVATSKOM PRAVU	51
8.1. Zapošljavanje i rad malodobnika u Hrvatskoj	52
8.2. Zabrana rada maloljetnika na određenim poslovima u RH	53
9. PREVENCIJA DJEČJEG RADA	57
10. ZAKLJUČAK.....	61
SAŽETAK	63
ABSTRACT	63
LITERATURA	64
PRILOZI.....	66
Popis tablica:	66
Popis slika:	66

1. UVOD

Fenomen dječjeg rada kompleksna je pojava koja se teško razumije. Kako bi se razumjela negativnost pojma dječjeg rada treba ga stručno definirati. Dječji rad mogao bi se definirati kao rad osoba koje su mlađe od zakonom određene životne dobi. U konačnom određenju dječjeg rada ključnu je ulogu imala Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih naroda, koja dijete označava kao svaku osobu mlađu od 18 godina života, osim ako se zakonom koji se primjenjuje na dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije (Članak 1. Konvencije o pravima djeteta). Na temelju prethodno rečenog može se zaključiti kako dječji rad predstavlja rad osoba mlađih od 18 godina. Utvrđujući najnižu dob za rad djeteta navodi se kako dob ne smije biti niža od 15 godina, odnosno dob u kojoj dijete završava svoje obvezno školovanje. Izuzetak ovom pravilu predviđjela je Konvencija 138 na temelju kojeg one države članice Međunarodne organizacije rada čija su gospodarstva i obrazovne mogućnosti nedovoljno razvijene, da mogu, nakon savjetovanja s organizacijama zainteresiranih poslodavaca i radnika početno utvrditi najnižu dob za rad, od 14 godina (Vinković, 2008). Takav oblik rješenja išao je u prilog velikom broju članica Međunarodne organizacije rada država u razvoju i to prvenstveno na azijskom i afričkom kontinentu. Obzirom da je pojam dječjeg rada vrlo kompleksan, brojni znanstvenici, istraživači i autori nastojali su ga pojednostaviti tako da su pravili razliku između pojma dječji rad i dječji posao (Otis i sur., 2001). Pri tome se u anglosaksonskim zemljama ističe kako dječji posao odgovara onim aktivnostima kojima se djeca usmjeravaju na integriranje u društvo i obitelj, dok je dječji rad posljedica osiromašenja djeteta i obitelji, pritisaka tržište i političke apatije prema pravima djeteta (Otis i sur., 2001). Bez obzira na jezične razlike u određivanju pojma dječji posao i dječji rad brojne studije ističu kako posao može imati različite afekte na dijete bilo pozitivne ili negative. Smatra se kako dijete subjektivno treba procijeniti da li iz posla stječe znanja i uči pa mu je obavljanje istog korisno ili je štetan za njega i njegovu dobrobit. Raščlanjujući pojmove dječji rad i dječji posao važno je istaknuti kako dio stranih autora u svojim radovima i istraživanjima rabi engleski pojam „*light work*“. U našem hrvatskom jeziku taj bi se pojam preveo kao lagan posao. Autori koji rabe navedeni pojam nisu ga nastojali jasno definirati, ali može se zaključiti kako se

pojam odnosi na lakše poslove za osobe između 13 i 15 godina starosti, koji nisu štetni za njihovo zdravlje i razvoj, ne štete njihovom pohađanju škole ili sudjelovanju u programima izobrazbe. On je odobren od strane nadležnih vlasti (Picard, 1997). Neki od autora ističu kako „*light work*“ ne bi trebao trajati duže od dva sata dnevno, neovisno o tome je li riječ o radu tijekom školskih dana ili praznika, dječji posao ne bi trebao prekoračiti vremenski opseg od sedam sati tijekom jednog dana (Picard, 1997).

Ovaj diplomski rad istražuje temu dječjeg rada, nekad i danas. Glavni cilj mu je prikazati kompleksnost pojma dječjeg rada, pojasniti povijest njegova razvoja i ukazati na širenja fenomena dječjeg rada danas, te njegovih pojavnih oblika. Isto tako cilj mu je ukazati na moguća rješenja njegova suzbijanja i prevenciju.

Rad se sastoji od tri glavna dijela, uvoda u kojem se pojašnjava i definira glavni pojam diplomskog rada. U središnjem dijelu detaljnije se govori o dječjem radu, o njegovu povijesnom razvoju, uzrocima pojave dječjeg rada, prikazuje se dječji rad kroz razne gospodarske sektore, osvrće se na posljedice dječjeg rada na socijalnu i gospodarsku sferu, prikazuje se zakonski okvir za dječji rad, govori se o dječjem radu danas i osnovama radnopravnog statusa djece u Hrvatskom pravu te se na poslijetku središnjeg dijela govori više o načinima zaštite i prevencije dječjeg rada. Posljednji dio ovog rada ujedno je i zaključak u kojem se rezimira i osvrće na obrađenu temu dječjeg rada nekad i danas.

Ovaj diplomski rad rezultat je proučavanja kako strane tako i domaće literature iz područja izvora učenja dječjeg rada kroz povijest. On je rezultat proučavanja primjera dobre prakse, proučavanja rezultata provedenih istraživanja dobivenih korištenjem raznih znanstvenih knjiga, članaka, publikacija i internetskih stranica. Pri izradi rada korištene su metode analize, metoda sinteze i metoda deskripcije.

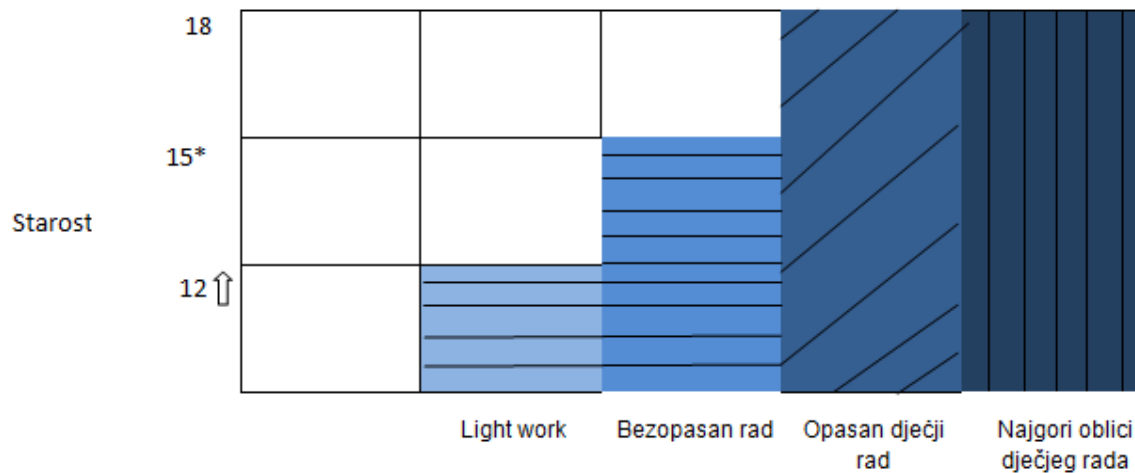
2. DJEČJI RAD

Europska socijalna povelja u svom članku 7. pod naslovom *Pravo djece i mladeži na zaštitu*, ne sadrži definiciju dječjeg rada. Niti Deklaracija o pravima djeteta niti Konvencija o pravima djeteta ne sadrže jasnu definiciju dječjeg rada, pa tako ona nije dijelom navedenih međunarodnih dokumenata i nacionalnih zakonodavstava, no moguće ju je izvesti iz relevantnih odredbi. Dijete označava svaku osobu koja je mlađa od 18 godina, osim ako se zakonom koji se primjenjuje na dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije (Konvencija o pravima djeteta čl.1 dio prvi). U smislu ove Konvencije izraz dijete primjenjuje se na sve osobe mlađe od 18 godina. Navedene odrednice mogu poslužiti za definiranje dječjeg rada kao rada koji obavlja osoba mlađa od 18 godina života (Herman, 2003). Zaštita djece od rada jedno je od prvih područja koje je u povijesnom razvoju prepoznato kada je u pitanju zaštita prava, interesa i dobrobiti djece. Počevši od 1919. godine Međunarodna organizacija rada (MOR) usvojila je brojne međunarodne konvencije koje se posebno odnose na djecu (Graovac, 2006). Kako dječji rad svakim danom biva sve većih razmjera, međunarodna zajednica prepoznala je potrebu stvaranja pravne sigurnosti djeci kojoj je ugroženo djetinjstvo, priznajući posebnu zaštitu i skrb djeci u svim zemljama svijeta, bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo opredjeljenje, imovinsko stanje, rođenje ili neku drugu osobinu. UN-ova Konvencija o pravima djeteta jasno definira jednaka i neotuđiva prava svakom djetetu naše ljudske zajednice, te definira pravo djeteta na zaštitu od gospodarskog izrabljivanja. Konvencija u svom članku navodi koje poslove dijete ne smije obavljati, ali i ulogu države kao stranke u zaštiti djece pri ostvarivanju tog njihovog prava. Konvencija je nedostatno regulirala pitanja koja se tiču uključivanja djece u oružane sukobe, prodaju djece, dječju prostituciju i dječju pornografiju. Kako je Konvencija nedovoljno regulirala spomenute probleme oni su primorani definirati se Fakultativnim protokolom uz Konvenciju o pravima djeteta (Karaula). Da bi se fenomen dječjeg rada što bolje razumio, u ovom diplomskom radu razmotrit će se povijest njegova razvoja i pojave, njegove vrste, zakonska zaštita djece te moguća prevencija.

Analizom prethodno raščlanjenih pojmova dječjeg rada jasno je vidljiva kompleksnost. Već spomenuti dječji posao i *light work* sinonimi su koji se rabe u

stručnim krugovima označavajući tako one poslove koji su dopustivi djeci izvan pojmovnog okvira dječjeg rada.

Slika 1. Osnovne razlike dječjeg rad prema ILO standardima¹

Izvor: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_publ_9221124169_en.pdf

Jedinstvena definicija dječjeg rada mora obuhvatiti kako dopustive oblike tako i one oblike dječjeg rada kojeg treba iskorijeniti, a koji podrazumijeva rad koji izvode djeca ispod nacionalnim zakonima određene dobi za tu granu aktivnosti. Rad koji ugrožava fizičko, psihičko i moralno dobro djeteta te onaj rad koji je poznat kao opasan te neuvjetan rad koje je međunarodno definiran kao ropstvo, trgovina djecom, dužničko kmetstvo i drugi oblici prisilnog rada (Vinković, 2008). Dječji rad kao sadržajno širi pojam obuhvaća rad osoba mlađih od 18 i starijih od 15 godina života, koji po svom karakteru može biti dopustiv, ukoliko odgovara standardima Međunarodne organizacije rada i drugih međunarodnih organizacija, kao i odredbama nacionalnog radnog zakonodavstva, a nije štetan za zdravlje, sigurnost, razvoj i moral djeteta, te nedopustiv ukoliko odnosnim kriterijima ne udovoljava. Rad osobama mlađim od 15 godina života je nedopustiv osim kada odgovara opisu onoga što označavamo dječjim poslom u funkciji razvoja djetetove ličnosti, odnosno dječjim radom kad nacionalno zakonodavstvo u praktičnom i teorijskom smislu ne pravi razliku između

¹ Preuzeto na mrežnoj stranici: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_publ_9221124169_en.pdf

pojmovna dječjeg rada i dječjeg posla ili u slučajevima kad je međunarodnim izvorima i nacionalnim propisima predviđena mogućnost dječjeg rada u navedene i točno precizirane svrhe, poput sudjelovanja u umjetničkim izvedbama, snimanju filmova i sl., ali u trajanju i uvjetima koji ne ometaju djetetov psihofizički razvoj, njegovo obrazovanje i zajamčeno pravo na djetinjstvo (Herman, 2003).

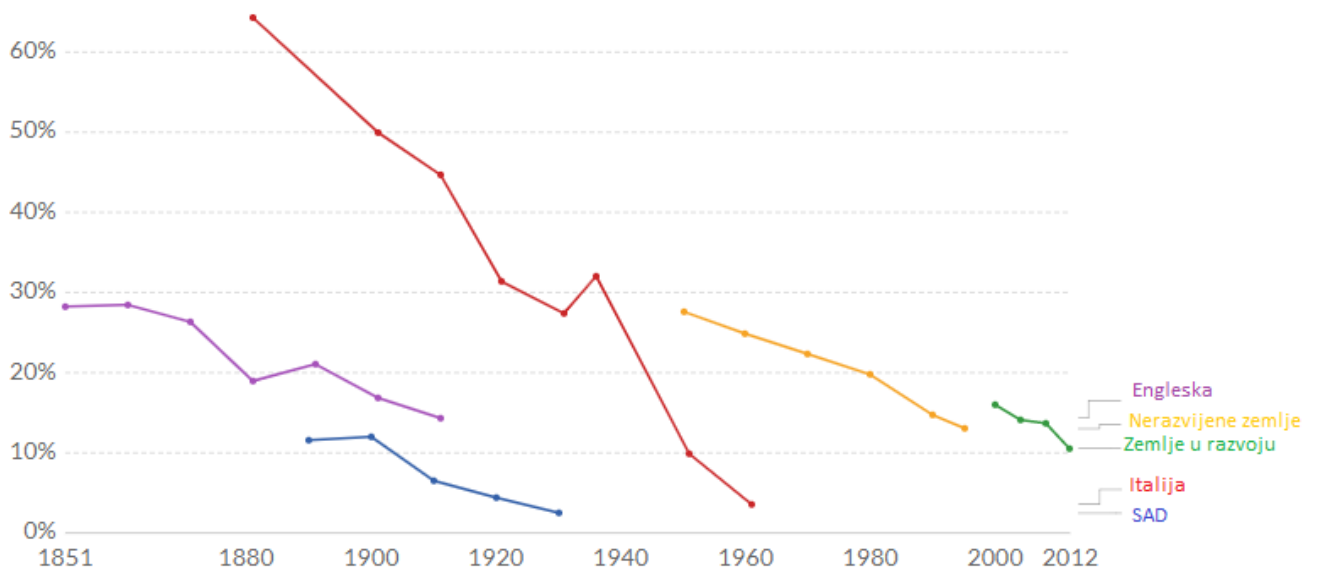
Promatrajući na pravnoj razini i u svakodnevnoj praksi odsutnost pojma „dijete“ pri označavanju osoba mlađih od 18 godina, uporaba jezičnih determinanti „rad mladih osoba“ ili „rad malodobnika“, kao i sustavno izbjegavanje pojma „dječji rad“ govori o određenom stupnju prihvaćanja rada koji obavljaju djeca. Jezična kompleksnost glavnog problema ovog diplomskog rada, dječji rad, ali i povijesna ukorijenjenost dječjeg rada sugerira na potrebu preciznijeg vremenskog određenja okolnosti njegova nastanka, razvoja i održavanja u suvremenom društvu (Vinković, 2008).

3. POVIJESNI RAZVOJ DJEČJEG RADA

Od najranijih faza društvenog razvoja djeteta je imalo ulogu pomagača u zajednici i obitelji u kojoj je živjelo. Djeca su tako sudjelovala u sakupljanju plodova, obradi poljoprivrednih površina, pomagala su u kućanstvu i lovu. U primitivnim društvima nije bilo moguće uočiti razliku između rada i odmora u suvremenom smislu te riječi, jer je produktivna uloga djece varirala o trenutnim potrebama unutar zajednice i obitelji (Lavalette, 1994).

U ranom srednjem vijeku odnosi roditelja i djece temeljili su se na strogom patrijarhalnom odnosu koji je u značajnoj mjeri bio pod utjecajem rimskog prava (Hrabar, 2001). Feudalizam, koji nastupa kasnije, pod snažnim je utjecajem Katoličke crkve i kanonskog prava te uređuje odnose između roditelja i djece uz zabranu napuštanja i prodaje djece. Već u ovom dobu uviđa se početak evolucije dječjih prava i uvoda u brigu i zaštitu djece u suvremenom smislu riječi. Feudalna društva bila su agrarna, pa su djeca imala obvezu izvršavati poslove u domu da bi se odrasli članovi obitelji mogli posvetiti izravnom produktivnom radu. Dječja uloga je bila da se usmjere na obuku za budući samostalan život kao rezultat postupne socijalizacije i integracije u radnu ulogu odraslih članova zajednice (Hrabar, 2001). Razvoj obiteljske manufakturne proizvodnje uvelike utječe na koncentraciju dječjeg rada u obitelji s ciljem smanjenja troškova i oslanjanja na obiteljsku radnu snagu. Dječji rad počinje zaokupljati pozornost javnosti s počecima industrijske revolucije u 18. stoljeću. Ukidanjem feudalnih odnosa i stvaranjem kapitalističkog načina proizvodnje povećava se razvoj zaštitnog radnopravnog zakonodavstva. U prekapitalističkim društvima djeca su radila sezonski te su bila supstitut za rad odraslih u pojedinim područjima, a s razvojem kapitalizma takva se praksa počela mijenjati (Lavalette, 1994). U razdoblju ekonomskog liberalizma i političkog individualizma radno pravo će biti uklopljeno u niz specijalnih pravnih propisa kojima se reguliraju pojedina pitanja zaštite radnika i djece u radnom odnosu. Propisi takvog sadržaja najizraženiji su u državama koje su najsnažnije obilježene posljedicama industrijske revolucije (Vinković, 2008).

Slika 2. Prikaz postotka dječjeg rada u navedenim zemljama kroz povijest ²

Izvor: <https://ourworldindata.org/child-labor>

3.1. Velika Britanija

Industrijska revolucija u Velikoj Britaniji obilježena je brojnim slučajevima rada djece koja su nerijetko bila mlađa od deset godina i koja su radila u rudnicima i tvornicama u opasnim uvjetima s dugim radnim vremenom i malim primanjima. Opasnosti koje su proizlazile s takvim postupanjem prema djeci nagnali su Johna Locka da 1690-ih godina zagovara otvaranje radničkih škola po župama u koje bi bila obvezna dolaziti sva djeca starija od tri i mlađa od petnaest godina života ukoliko nisu bila zaposlena zbog preživljavanja (Vinković, 2008). Čak čitavo stoljeće kasnije bit će osnovane takve škole. Ugovorno uređenje radnog odnosa vrlo je nepovoljno utjecalo na radne uvjete koji su posebno ugrožavali žene i djecu. Prosječno radno vrijeme djece iznosilo je više od 16 sati dnevno što je bilo izuzetno nehumano i neobzirno izrabljivanje djece koje je utjecalo na njihov tjelesni i duhovni razvoj. Godine 1802. britanski Parlament usvaja prvi Zakon kojim se zabranjuje rad djeci ispod određenih godina života, a 1832. poseban odbor Parlamenta provodi istragu o uvjetima dječjeg rada na temelju izjava djece radnika, vlasnika tvornica i njihovih upravitelja te dolaze do spoznaje da su djeca radila već u dobi od pet godina, uz fizičko kažnjavanje, dugo

² Preuzeto na mrežnoj stranici: <https://ourworldindata.org/child-labor>

radno vrijeme i mizernu plaću. Rezultati te istrage rezultirali su donošenje Zakona o tvornicama iz 1833. godine kao prvog zakona koji je donio značajne rezultate. Zakon je donesen s ciljem pravovaljane provedbe, kaznama za prekršitelje i jake usmjerenosti prema reformama i aktivnosti prvih sindikata zaslužnih za velike javne kampanje o širenju spoznaja vezanih uz negativne posljedice dječjeg rada (Verdon, 2002). Zakon o tvornicama bio je značajan korak u borbi protiv nehumane eksploatacije djece. Sadržavao je rješenja koja su određivala da djeca u dobi od 13 do 18 godina života ne bi smjela raditi više od 12 sati dnevno, a pri tom je radni dan započinjao u 5.30 i završavao u 20.30. zapošljavanje djece mlađe od 9 godina bilo je zakonom zabranjeno uz izuzetke da su djeca mlađa od 9 godina života smjela raditi samo osam sati dnevno, a noćno je rad za svu djecu između 9 i 18 godina bio zabranjen (Vinković, 2008). Glavni problem tog doba bio je pokušaj tvorničkog sustava da pokuša dječji rad produžiti do krajnjih granica radnog dana odraslih zaposlenika.

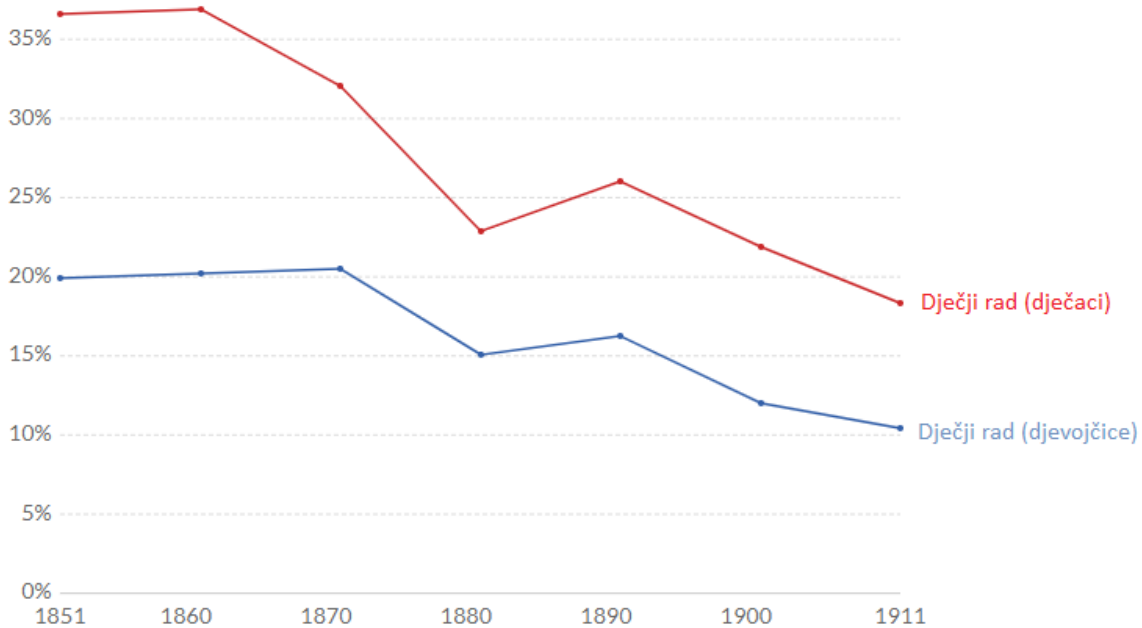
Stanje u tadašnjim ruralnim britanskim područjima ponajbolje odražava Izvještaj komisije kojim se uočava kako su prihodi u ruralnim kućanstvima obuhvaćala i plaću djece radnika, koje su često nadmašivale plaće odraslih žena, a nisu nužno potjecala od rada u poljoprivredi.

Radna uloga djece u razdoblju 1830-ih do kraja 19. stoljeća sustavno je podcjenjivana u dostupnoj literaturi. Prihodi djece locirani u domaćoj industrijskoj proizvodnji odgovarali su djeci koja su živjela i radila u isključivo poljoprivrednim područjima. Briga o tjelesnom i psihičkom zdravlju djece radnika rezultirala je imenovanjem još jedne komisije 1841. godine, koja je trebala ispitati navedene uvjete rada. Prema izvještajima Komisije utvrđeno je kako djeca nemaju dovoljno hrane i da ona koju dobivaju tijekom rada je slabe kvalitete i u nedovoljnoj količini (Verdon, 2002). Smrtnost i teške bolesti kojima su djeca bila izložena posljedica su dugog i neprimjerenog radnog vremena i nezdravih radnih uvjeta. Zakon o tvornicama iz 1844. godine ponovno se bavio radom djece u tvornicama kao i Zakon iz 1878. godine, koji je odredio postepeno povećavanje najniže dobi zapošljavanja djece i time smanjio udio dječje radne snage. Taj trend bio je uzrokovan demografskim okolnostima, povećim smanjenjem broja rođenih, koje je započelo 1880-ih, a samim tim i smanjenjem potreba za dječjim radom i sve usmjerenijim borbama protiv dječjeg rada i zagovaranja obveznog školovanja. Unatoč svim uložnim naporima Zakona o

zapošljavanju djece iz 1903. godine, sustav pola radnog vremena i dalje je obuhvaćao veliki broj djece radnika (Cunningham, 1991).

Denmanov prijedlog zakona iz 1914. bio je usmjeren na to da se dječji rad zabrani i da se uvede obvezno školovanje do 15 godine života. Zahtijevao je da lokalne obrazovne vlasti podignu granice za završetak školovanja i tražio suzbijanje dječjeg rada u predionicama pamuka (Cunningham, 1991). Prijedlog zakona sadržavao je kvalitetna rješenja, no očito je bio ispred svog vremena i nije prošao parlamentarnu proceduru. S dolaskom 1. svjetskog rata i pozivom britanskog Kabineta da se i djeca pridruže radnim snagama Denmanove ideje bivaju potisnute, ali nakon završetka istog odgovarajuća politika i socijalna podrška omogućava integriranje ideje u britansko zakonodavstvo (Cunningham, 1991).

Slika 3. Postotak broja djece u dječjem radu u Velikoj Britaniji ³

Izvor: <https://ourworldindata.org/child-labor>

³ Preuzeto na mrežnoj stranici: <https://ourworldindata.org/child-labor>

3.2. Francuska

U tradicionalnom društvu predindustrijske Francuske uporaba djece u produktivnom radu bila je općeprihvaćena praksa u gotovo svakom domaćinstvu. Godine 1813. zabranjen je rad djece mlađe od 9 godina u rudnicima, a osnovno obrazovanje bilo je dostupno svima te je bilo univerzalno i sponzorirano na temelju Zakona o obrazovanju iz 1833. godine (Weissbach, 1989). Unatoč tome brojne francuske obitelji nisu dale svoju djecu u škole zbog potrebe za njihovim radom unutar kućanstva, odnosno dječji rad je bio ekonomska nužnost za većinu francuskih obitelji.

Parlamentarne rasprave o dječjem radu inicirale su donošenje prvog zakona 1840.-ih godina kojima se uređuje njegova problematika i uvodi obvezno školovanje za djecu radnike. Namjera je bila smanjiti broj radnih sati kako bi djeca imala više vremena za pohađanje škole. Charles Dupin naglašavao je kako je obrazovanje izuzetno bitno je smanjuje stope kriminaliteta i rezultira većom produktivnošću na radnom mjestu. Uočavajući kako je uz edukaciju mladih radnika bitno promicati i intelektualni kao i industrijski razvoj, francuski Parlament donio je Zakon o dječjem radu 1841. godine. u njemu je utvrđena minimalna dob zapošljavanja u tvornicama te je ustanovljeno maksimalno trajanje radnog tjedna. Djeca od 8 do 12 godina nisu smjela raditi više od 8 sati, a ona od 12 do 16 godina ne više od 12 sati dnevno. Zakon je isto tako odredio kako djeca moraju imati stanku za odmor. Noćni rad trajao je od 21.00 do 5.00 i bio je zabranjen za svu djecu mlađu od 13 godina (Weissbach, 1989). Zakon je isto tako odredio kako su djeca obvezna pohađati školu, a ona mlađa od 12 godina čak i ako su zaposleni. Djeca starija od 12 godina bila su oslobođena pohađanja škole ukoliko su posjedovala potvrdu izdanu od strane lokalne vlasti kojom dokazuju da imaju ondašnju primarnu naobrazbu. Unatoč odredbama zakona, on nije predstavljao radikalni potez jer se nije primjenjivao. Po osnutku francuske Treće republike, Parlament donosi tri zakona o dječjem radu kao znak intervencije države u kontekstu razvoja liberalnog uređenja. Zakonima se zabranjivao dječji rad noću, pod zemljom, u rudarskoj industriji i na poslovima koji podrazumijevaju rad s toksinima. Nedostatak ovog zakona očitovao se na njegovoj preokupiranosti na veliku industrijsku proizvodnju čime je pritom zapostavljao djecu koja su radila u malim radionicama (Weissbach, 1989).

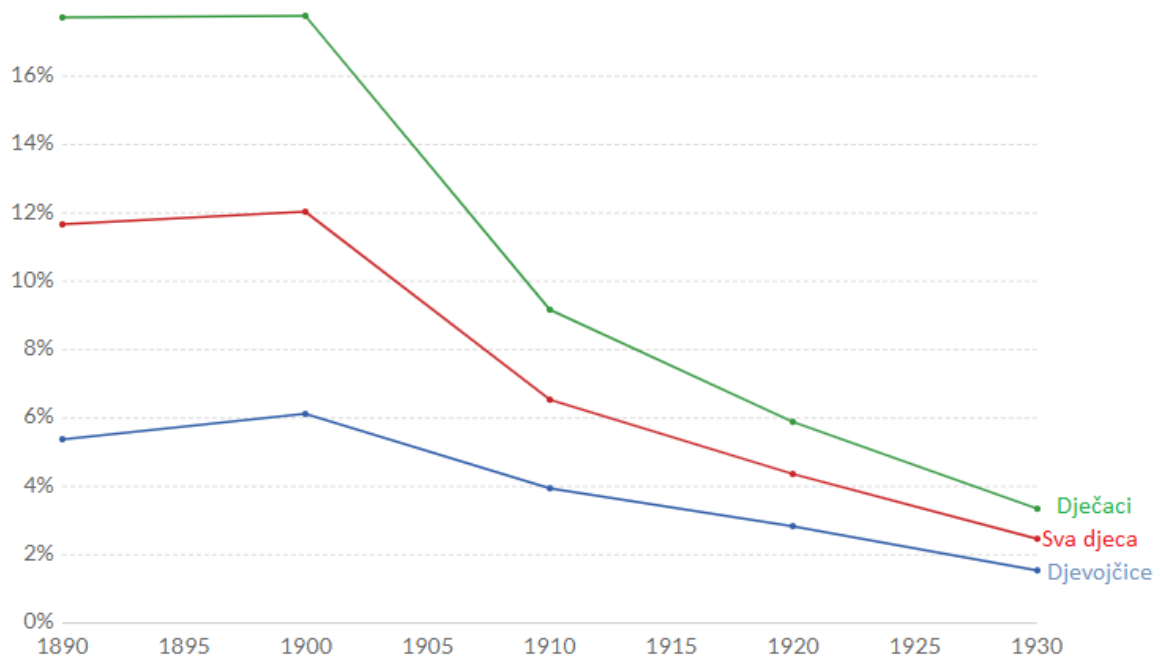
Posljednjih pedeset godina 19. stoljeća kampanja za kontrolu dječjeg rada postala je jedan od ključnih elemenata reformskih zbivanja u Francuskoj, reflektirajući se na segment nacionalne sociopolitičke elite, pružajući primjer socijalnog aktivizma u ranom industrijskom razdoblju (Weissbach, 1989).

3.3. Sjedinjene Američke Države

U Sjedinjenim Američkim Državama prvi zakon koji je zabranjivao zapošljavanje djece mlađe od 15 godina života donijet je 1837. godine (Vinković, 2008). U vrijeme prelaska s kućne proizvodnje na moderni tvornički sustav roditelji su u velikoj mjeri počeli sklapati ugovore o službi s tvornicama, ne samo za sebe već i za svoju djecu. Tvornice su prednost pri zapošljavanju davali obiteljima s mnogo djece i samohranim majkama, a sam iznos plaće ovisio je i spolu i broju članova obitelji. Dječji rad postaje sve učestalija tema nakon Građanskog rata, kada su proizvođači sa Sjevera počeli izražavati nezadovoljstvo profitom kojeg ostvaruje Jug na temelju dječjeg rada. Sjever je zahtijevao da Jug prilagodi svoje zakonodavstvo sjevernjačkim standardima, a američki Jug se odupirao toj ideji. Teški radni uvjeti u to su doba bili posljedica slobode ugovaranja jer je načelo građanskog prava o ravnopravnosti ugovornih stranaka postojalo samo u teoriji, a ne i u praksi. Djeca su jeftina, ponekad i besplatna radna snaga koja je u najvećoj mjeri pridonosila porastu profita poslodavca. Snažnija borba protiv dječjeg rada započinje 1870-ih godina kada članovi sindikata, potaknuti socijalnim reformama započinju borbu protiv dječje eksploatacije (Aldous, 1997). Popis stanovništva iz 1880. godine bilježi 16,8% djece u dobi od 10 do 15 godina koja su zaposlena uz plaću. Promatrajući dječji rad kroz sektore proizvodnje, djeca su najviše radila u poljoprivredi, rudarstvu, odjevnoj industriji, predionicama vune i sl. Obavljajući teške poslove, radeći i do deset sati dnevno djeca su imala dulje radno vrijeme od zatvorenika čiji je radni dan bio limitiran na osam sati (Aldous, 1997). Djeca su svojim plaćama pomagala obiteljima. Godine 1900. dvanaest američkih država zakonom je odredilo 14 godina kao najnižu dob za zapošljavanje djece (Basu, 2000). Osnivanje Nacionalnog odbora za dječji rad 1904. godine počelo se raditi na ukidanju dječjeg rada. Odbor je započeo izradu federalnog zakona koji je zabranjivao ukrcaj proizvoda iz rudnika i kamenoloma ukoliko su u njihovoj proizvodnji sudjelovala djeca mlađa od 16 godina. Osim navedenog

postavljena je i dobna granica od 14 godina kao minimalna dob zapošljavanja u tvorničkoj proizvodnji, te se ograničio radni dan djece od 14 do 16 godina na maksimalno osam sati. Godine 1919. donesen je Zakon o porezu na dječji rad kojim se nameće porez na rudarske i industrijske proizvode kompanija koje nisu uskladile standarde s prethodnim zakonom.

Slika 4. Postotak broja djece u dječjem radu u SAD-u ⁴

Izvor: <https://ourworldindata.org/child-labor>

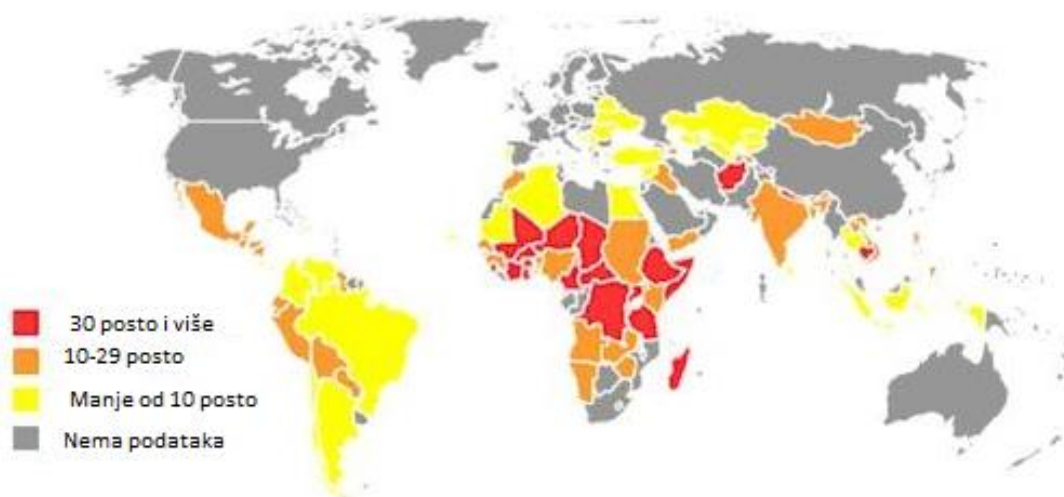
⁴ Posjećeno na mrežnoj stranici: <https://ourworldindata.org/child-labor>

4. UZROCI DJEČJEG RADA

Najčešći uzrok dječjeg rada je siromaštvo koje primorava odrasle osobe, roditelje, da primoravaju djecu na rad radi ekonomskog preživljavanja kućanstva, neadekvatne razine naobrazbe i želje kompanije za profitom u domaćoj i međunarodnoj trgovini. Antropološka i ekonomska istraživanja ističu kako je siromaštvo i uzrok i posljedica (Kirby, 2003). Dječji rad je kompleksan fenomen čija ponuda i potražnja su u izravnoj ovisnosti o uvjetima na tržištu rada, ponudi obrazovnog sustava i kreditnim tržištem. Faktori koji još utječu na ponudu i potražnju dječjeg rada su podjela rada između članova obitelji, stavovi, norme i vrijednosti koje pripadnici određenog društva vežu za pojam dječjeg rada (Bilić, 2005). Broj ekonomsko aktivne djece u sveukupnoj radnoj populaciji obrnuto je proporcionalan odnosu naprema bruto nacionalnog dohotka po glavi stanovnika, odnosno veća vrijednost bruto nacionalnog dohotka po glavi stanovnika izravno utječe na smanjenje broja dječjeg rada. Visina kućnih prihoda također je negativno vezana za pojavu dječjeg rada tj. što su veći prihodi roditelja to je manja potreba za slanjem djece na tržište rada. Na pojavu dječjeg rada utječu i situacije u kojoj se nalazi većina siromašnih obitelji koje nisu u stanju osigurati prihode za kućanstvo. Kada se to dogodi siromašne obitelji povlače svoju djecu iz sustava školovanja kako bi osigurali dodatni prihod. Razlog zašto se dječji rad još uvijek nije iskorijenio je taj što atraktivnost dječjih prihoda, vrijednost njihova rada na obiteljskim imanjima ili poduzećima povećava mogućnost zarade za odrasle članove obitelji. Djeca su za isti rad kojeg obavljaju i odrasli često lošije plaćena (Bilić, 2005). Jedan od parametara koji utječu na zastupljenost dječjeg rada je mogućnost edukacije. Naime, u zemljama u kojima sustav edukacije nije besplatan i nije lako dostupan veća je mogućnost da će manji broj djece pohađati školu. Osim toga, nekvalitetan program obrazovanja, nefleksibilno školski rasporedi koji neomogućavaju djeci kombinirati rad sa školovanjem, dodatni troškovi koji prate školovanje djece, čine faktore koji utječu na smanjenje broja djece koja su uključena u edukacijski sustav. S druge strane djeca isključena iz edukacijskog sustava bivaju uključena u dječji rad bez obzira o kojem se obliku radilo (Bilić, 2005). Neki od uzorka siromaštva koji će se detaljnije obraditi u ovom radu su siromaštvo, uloga poslodavca odnosno potražnja za dječjim radom, nedostatno obrazovanje, ekonomsko-financijske krize, ratovi i oružani konflikti, pandemija AIDS-a, trgovanje ljudima, demografske promjene, globalizacija i prirodne katastrofe.

Slika 5. Postotak djece uključene u dječji rad ⁵

Postotak djece od 5-14 godina uključenih u dječji rad (1999-2006)

Izvor: <https://sites.google.com/site/globalchildlabor/background>

4.1. Siromaštvo

Ekonomska istraživanja upućuju na više modela kojima se siromaštvo unutar kućanstva dovodi u svezu sa dječjim radom. Pa tako postoje kratkotrajni i dugotrajni model s obzirom na funkciju korisnosti dječjeg rada za roditelje. U kratkotrajnom modelu djeca izravno i odmah pridonose ekonomskim mogućnostima kućanstva svojim radom i primanjima, a dugoročno se naglasak stavlja na obrazovanje, koje će po završetku edukacije i stjecanjem potrebnih vještina i znanja rezultirati pogodnostima. Dugotrajni model prema Bachmanu (2000) zapravo je kratkotrajna žrtva roditelja i obitelji za dugoročne pogodnosti i veće mogućnosti ostvarivanja zarade educirane osobe. Naznačeni modeli temelje se na Teoriji o alokaciji vremena (Murshad, 2001), što znači da će se u onim kućanstvima u kojima se pojavi potreba za dopunom prihoda donjeti odluka o nužnosti djetetova rada, odnosno odluka o njegovoj ekonomskoj aktivnosti. Ova teorija ukazuje na to kako rizik smanjenja ili gubitka obiteljskih prihoda može biti važna determinanta u cijelom procesu dječjeg rada jer plaće roditelja i plaće djece čine ukupne prihode cjelokupne obitelji.

⁵ Preuzeto na mrežnoj stranici: <https://sites.google.com/site/globalchildlabor/background>

Procjenjuje se kako djeca sa svojim primanjima pridonose oko 20-25% ukupnim kućanskim prihodima, što je značajan udio (Murshad, 2001). Siromašne obitelji često ne upućuju djecu na daljnje školovanje iz razloga što percipiraju kako su obrazovni okviri beskorisni i nemaju utjecaj na buduće perspektive zapošljavanja. Razina obrazovanosti roditelja ima važnu ulogu u formiranju takvih stavova jer osobno iskustvo i educiranost roditelja pomaže da shvate važnost školovanja.

Promatrajući problem siromaštva u širem aspektu valja uočiti kako je više od 790 000 000 ljudi u svijetu gladno i bez osigurane svakodnevne prehrane, dok čak 1,2 milijarde živi s manje od jednom dolara dnevno, bez mogućnosti zadovoljavanja temeljnih životnih potreba (Lopez Calva, 2001). Demografska slika pogoduje siromaštvu i implicira veliku stopu dječjeg rada, 87% tj. devetero od ukupno desetero djece u dobi od osamnaest godina živi u zemljama u razvoju, od čega populacija djece u dobi od petnaest godina čini 33,6% ukupnog broja stanovnika tih država. Siromaštvo je usko povezano s ponudom dječjeg rada i pogoduje njegovoj iznimnoj rasprostranjenosti. Visoki je udio dječjeg rada u nerazvijenim zemljama i društvima, onima s niskim bruto društvenim proizvodom. Rastom BDP-a znatno se smanjuje dječji rad, ali ipak ne iščezava u potpunosti. On se pojavljuje bez obzira na stupanj društvenog razvoja i socijalne osviještenosti društva.

4.2. Potražnja za dječjim radom

Potražnja za dječjim radom je drugi važan element koji utječe na pojavu dječjeg rada, odnosno odluke poslodavaca o zapošljavanju djece radnika. Pitanje koje se često postavlja je zašto poslodavci zapošljavaju upravo djecu, a odgovor leži u činjenici da su djeca manje svjesna svojih prava te su stoga spremna prihvaćati naređenja i raditi dugotrajan posao bez pogovora. Osim navedenog, djeca često rade za puno manje plaće nego odrasli zaposlenici, nisu organizirani u sindikate, jer rade ilegalno, pa time stvaraju manje troškova poslodavcima. Ono što poslodavci često navode kao razlog zapošljavanja djece je potreba za vještinama koje odrasli nemaju, a to se odnosi na proizvodnju koja ovisi o preciznom radu malih ruku, poput primjerice proizvodnji svilenih tapeta, poliranju dijamanta, proizvodnji stakla, izradi mozaika i sl. (Murshad, 2001). Odgovor na pitanje zašto se javlja potražnja za dječjim radom leži u međunarodnim trgovinskim tijekovima i nastojanju da se ostvari što veći profit te da

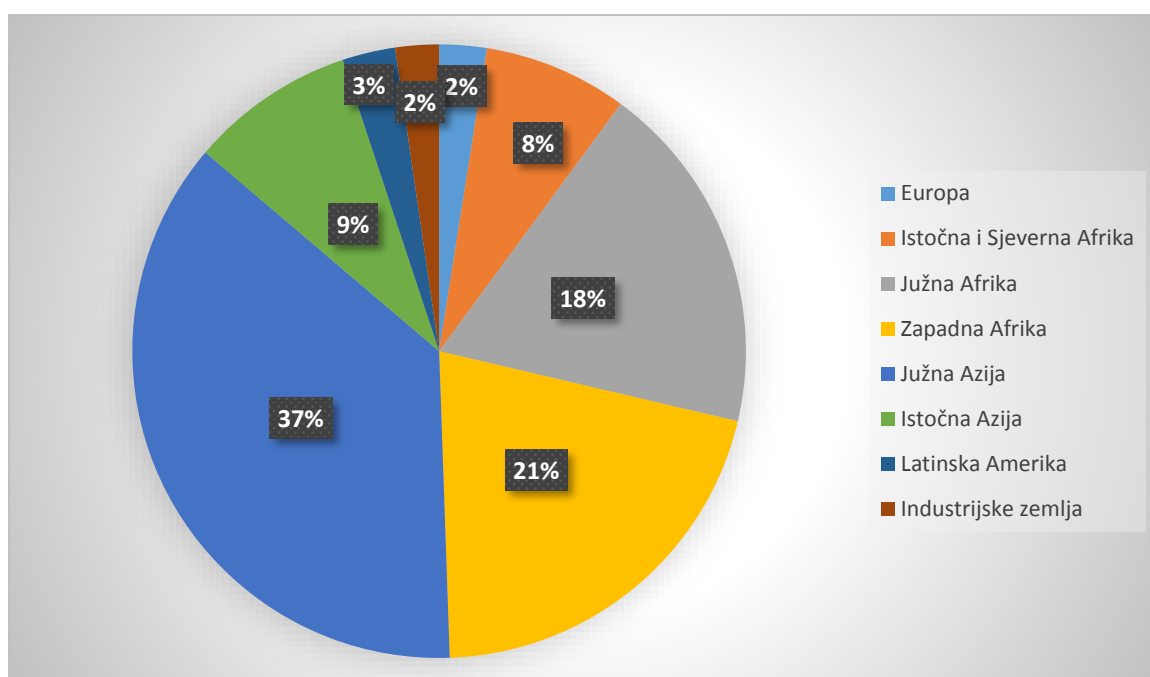
se ostvari i održi ekonomska konkurentnost na tržištu rada. U tom smislu razlikujemo načine kako tvrtke zapošljavaju djecu. Neke od njih to čine neposredno, najčešće u neformalnim sektorima proizvodnje, uslužnim djelatnostima, različitim poljoprivrednim poslovima te na poslovima koji se obavljaju od kuće (Vinković, 2008). Takvim zapošljavanjem djeca ulaze u sive brojke, odnosno nisu dijelom statističkih pokazatelja o radnoj snazi. Posredna dimenzija se odnosi na one tvrtke i firme koje svjesno ili nesvjesno kupuju i distribuiraju one proizvode koji su rezultat dječjeg rada. Očiti primjeri posrednog zapošljavanja djece su vidljivi u proizvodnji visokorazvijenih zemalja posebice u proizvodnji sportske opreme u državama niskog životnog standarda, rasprostranjenog siromaštva i jeftine radne snage diljem Azije i Latinske Amerike. Posredno i neposredno zapošljavanje djece radnika i njihovo sudjelovanje u proizvodnji koja se distribuira na tržišta visokorazvijenih zemalja zapravo se naziva socijalnim dumpingom, odnosno tržišnom utakmicom koja podrazumijeva odsutnost ili prakticiranje niskih radnih standarda. Upravo takvim tvrtkama se prigovara da se zasnivanjem na dječjem radu uzrokuju nezaposlenost na tržištima razvijenih zemalja i omogućuje transfer poslova u nerazvijene zemlje ili zemlje koje su u razvoju (Vinković, 2008). U eksternoj dimenziji tvrtke zanemaruju svoje poslovne interese i dijele zabrinutost zbog dječjeg rada te podržavaju politike i programe koji rade na njegovu suzbijanju. Zbog svog dobrog ugleda, altruizma i podržavanja lokalne ekonomije upravo takve tvrtke imaju ključnu ulogu u borbi protiv dječjeg rada. Potražnja za dječjim radom ima svoje ekonomske i socijalne posljedice.

4.3. Obrazovanje

Uloga obrazovanja i edukacije dvostruka je u kontekstu dječjeg rada. Njegova manjkavost i odsutnost kvalitetnih programa pogoduju razvoju dječjeg rada, a s druge strane, usmjerenost ka kvalitetnoj edukaciji, zagovaranje univerzalnog obrazovanja u svjetskim razmjerima može biti modus prevencije i eliminacije istog. Siromaštvo obitelji djecu može udaljiti od školovanja, ali siromaštvo neke zemlje ne smije biti razlog da se krše dječja prava na obrazovanje koje je zajamčeno međunarodnim dokumentima. Razlozi neupućivanja djece u školu mogu biti povezani s brojem djece u obitelji, pa tako zbog siromaštva samo najstarija djeca pohađaju školu (Vinković, 2008). Upućivanje djece u školu i siromaštvo obitelji povezano je s činjenicom da

roditelji u uvjetima minimalnih prihoda ne investiraju u naobrazbu kako bi prevladali visoku trenutnu potrošnju. Roditelji će djecu uputiti na tržište rada samo ako obiteljski prihodi padnu na izrazito nisku razinu (Lopez-Calva, 2001). U nekim područjima kvalitetno i pristupačno obrazovanje faktor je smanjenja dječjeg rada, dok ga na drugim mjestima tek treba koncentrirati u blizini mjesta na kojima se obavlja dječji rad. Obrazovna politika treba povećati kvantitetu i pristup obrazovanju, posebice za siromašne (Murshad, 2001).

Slika 6. Postotak djece koja se ne obrazuju prema regijama⁶

Izvor: <https://huebler.blogspot.com/2006/02/115-million-children-out-of-school.html>

4.4. Ekonomske krize

Ekonomske krize koje su potresle svjetska tržišta u osamdesetim i devedesetim godinama prošlog stoljeća impliciraju na uzročno posljedičnu povezanost s dječjim radom. Negativne posljedice ekonomskih slomova počele su pogađati sve dijelove svijeta, porast nezaposlenih i poremećaji u međunarodnoj trgovini uzrokovali su izraženo socijalno propadanje te su samo povećali problem siromaštva (Palley, 2002). Dječji rad u takvim uvjetima bilježi određene specifičnosti koje su

⁶ Preuzeto na mrežnoj stranici: <https://huebler.blogspot.com/2006/02/115-million-children-out-of-school.html>

karakteristične za gibanje na tržištu rada i radne snage. Brojni otkazi i smanjene investicije odrazili su se na položaj djece i socijalnu brigu o njima. Porast siromaštva koji je uzrokovan krizama pogoduje razvoju i porastu dječjeg rada. U takvim okolnostima opada razina skrbi o djetetu i njegovoj zaštiti jer smanjenje obiteljskih prihoda i gubitak posla povećavaju udio odrasle radne snage u neformalnim sektorima proizvodnje. Inflacija dovodi do poskupljenja hrane i zdravstvene zaštite, a država više nije sposobna održavati dotadašnju razinu socijalnih izdataka (Palley, 2002). Ekonomske krize u suvremenom društvu obilježavaju nesigurna radna mjesta, niske plaće i radnici koji bivaju eksploatirani, pa je tako i dječji rad popratna pojava koja i danas obilježava sve dijelove svijeta, posebice zemlje u razvoju. Osim navedenog dječjem radu pogoduje i tranzicija. Tranzicija označava dvije vrste promjena, iz planskog u tržišno gospodarstvo i tranzicija iz nedemokratskih u demokratske političke sustave. U uvjetima siromaštva najugroženije su samohrane obitelji koje pripadaju društveno isključenim grupama. Tranzicija dovodi do gubitaka državnih potpora, garantiranog posla i općenito pada životnog standarda (Vinković, 2008). Sve navedeno vodi ka osjećaju srama, zbunjenosti, nemoći i marginalizacije, socijalnim problemima i zlouporabama sustava. Takvi uvjeti u tranzicijskim zemljama nerijetko potiču razvoj problema dječjeg rada. Države srednje i istočne Europe pogođene su svim tim faktorima poput siromaštva, dezintegracije obitelji, narušavanja sustava socijalne sigurnosti, ekonomske migracije, porasta maloljetničke delikvencije, osiromašenja i propadanja sustava zdravstva i pad kvalitete obrazovanja rezultira sudjelovanjem djece na nereguliranom tržištu rada u neformalnim i ilegalnim sektorima. Vlade su neiskusne u borbi protiv dječjeg rada i ne znaju što činiti kako bi ga eliminirali i prevenirali (Vinković, 2008).

4.5. Rat

Rat i oružani konflikt društveno su najteže prihvatljivi uzroci dječjeg rada. Oni imaju velike posljedice na zdravlje i kasnije normalno integriranje preživjele djece u svakodnevni život. Sudjelovanje djece u ratu poznato je kroz povijest u najranijim vremenima, dok se danas takve pojave javljaju kao posljedica pritiska i prisilnog novačenja, gubitka roditelja i obitelji, siromaštva, raseljenosti, izbjegličkog statusa i straha. Prema međunarodnom humanitarnom pravu djeca uživaju dvostruku zaštitu u

vrijeme rata. Imaju zaštitu kao civili u vrijeme rata i kao osobe koje mogu biti posebno ugrožene ratnim strahotama (Vinković, 2008). Konvencija Međunarodne organizacije rada 1999.godine postaje najznačajniji radnopravni izvor u zaštiti djece. Danas više od 300 000 djece mlađe od 18 godina sudjeluje u oružanim sukobima diljem svijeta, a čak je dva milijuna djece poginulo u ratnim sukobima prošlog desetljeća, milijuni su ostali bez roditelja, a njih šest milijuna je ranjeno s trajnim posljedicama (Vinković, 2008). Povijesne analize svjedoče o djeci radnicima u vrijeme 2. Svjetskog rata kada su djeca značajno sudjelovala u obavljanju industrijskih poslova koje su prije rata radile žene koje su bile tada primorane obavljati poslove muškaraca koji su otišli u rat. Ta analiza govori o dva oblika dječjeg rada, a to su onaj u kojem dijete obavlja poslove zbog toga što radne snage odraslih bivaju preusmjerene na obranu pa su djeca ta koja popunjavaju prazninu nastalu u proizvodnim procesima, a druga je ona koja podrazumijeva aktivno sudjelovanje u ratnom sukobu. Uzrok sudjelovanja djece u ratnim sukobima je njihova ranjivost i nezaštićenost koja ih prisilno uključuje u ratna djelovanja i izlaže smrtonosnim situacijama, ponižavajućim postupcima, seksualnom iskorištavanju, opasnostima od teškog ranjavanja i naposljetku smrti (Vinković, 2008).

4.6. Pandemija AIDS-a

Međunarodna konferencija rada 2000. godine je priznala dječji rad kao posljedicu pandemije HIV-a. Takvo promišljanje rezultat je zaključka kako su djeca neposredno i posredno izložena utjecajima HIV-a. Neposredni utjecaj odražava se na djecu i članove obitelji kao i na osobe koje su pogođene navedenim virusom, a posredni utjecaj oslikava se na socio-ekonomsko okruženje u kojem djeca žive. Pogađajući roditelje i obitelj ovaj virus izaziva aktivno ekonomsko sudjelovanje djece na tržištu rada jer netko mora preuzeti uloge odraslih u skrbi za čitavu porodicu (Vinković, 2008). Pandemija AIDS-a djecu pretvara u tzv. male majke koje brinu osvojim članovima obitelji. Kada roditelji umru, zbog zaraze spomenutim virusom, djeca i dalje nastavljaju raditi kako bi preživjela. Područje subsaharske Afrike pati od posljedica side, iako ga naseljava samo pet posto čitave populacije. Pandemija je od 1981. do kraja 1998. u tom području odnijela više od osam i pol milijuna ljudi, s tim da je šest milijuna djece postalo siročad (Vinković, 2008). Države poput Kenije, Etiopije, Mozambika, Ugande i sl. godišnje izdvajaju između jednog i trideset dolara po osobi

za troškove medicinske njege. Iz tog razloga zdravstveni sustav propada, fali medicinskog osoblja te se ne mogu suočiti sa problemima koje sa sobom donosi AIDS. Obrazovni sustavi tih zemalja doživljavaju propadanje zbog velikog broja oboljelih prosvjetnih radnika (Vinković, 2008). Afrička kultura i način života dopuštaju djeci da rade kako bi pomogli svojim obiteljima i široj zajednici, ali su posljedice ekonomskih promjena tradicionalne oblike dječjeg rada pretvorile u eksploataciju djece. Danas se procjenjuje da oko 45% djece u dobi od 5 do 14 godina radi na tom području, a da će u budućnosti brojka narasti i do sto milijuna dječjih radnika (Vinković, 2008). Međunarodna organizacija rada, Ujedinjeni narodi i Svjetska zdravstvena organizacija trebaju se fokusirati na problem AIDS-a i shvatiti ga kao ozbiljnog uzročnika dječjeg rada te odgovoriti na izazove koje taj problem stavlja pred njih. Nažalost, nizak životni standard, loše usluge zdravstva, velika stopa gladi i smrti ne vode ka značajnim promjenama u rješavanju spomenutog problema dječjeg rada.

4.7. Trgovanje ljudima

Trgovanje ljudima u studijama međunarodnih organizacija ne navodi se kao izravan uzrok dječjeg rada. Razlog tomu je odredba st.1. čl. 3 Konvencije 182. kojom se prodaja djece i trgovanje označavaju kao najgori oblici dječjeg rada. Ova odredba je dvojbeni jer aktivnosti koje djeca ne izvode bivaju okarakterizirana kao njegovi najgori oblici. Trgovanje ljudima i djecom treba naznačiti kao uzrok dječjeg rada jer ono rezultira različitim, najčešće najgorim oblicima dječjeg rada koji nerijetko vode u seksualnu eksploataciju djece, prisilan rad i robovlasničke odnose. Problem trgovanja djecom radi seksualne eksploatacije teško se uočava jer se odvija daleko od pogleda javnosti pa se brojčano ne da kvantificirati (Vinković, 2008). Takav oblik dječjeg rada rezultat je prisile koja često uključuje u korištenje opojnih sredstava, iskorištavanje dječje naivnosti kako će zapošljavanjem dobiti određene pogodnosti i da će se maknuti iz ruralnih u urbane krajeve koji zapravo zadovoljavaju potražnju za međunarodnim trgovanjem djece. Iako je veza između trgovanja djecom i njihove seksualne eksploatacije neupitna, trgovina djecom upućuje i na druge oblike iskorištavanja njihova rada. Najveći problem koji se događa je izlaganje djece trgovini narkoticima, prostituciji, ratnim sukobima i uključivanje u druge najgore oblike dječjeg rada koji su zbog svoje nezakovitosti izvan dometa istraživanja drugih autora i ne

može se znati točan broj djece koji je zatočen u takvim oblicima rada (Vinković, 2008).

4.8. Demografske promjene

Zemlje koje su u razvoju i u kojima stopa dječjeg rada biva najveća, karakterizira i visoka stopa nataliteta jer u njima živi čak 87% populacije u dobi do 18 godina. Brojnost obitelji rezultira povećanjem broja članova ovisnih o radu i ekonomskoj aktivnosti roditelja. Visoka stopa nataliteta, siromaštva i nedostatak obrazovnih procesa rezultira povećanjem pojave dječjeg rada. Rani ulazak djece na tržište rada rezultira kratkom prosječnom životnom dobi kao posljedicom teških radnih uvjeta od najranijih godina života, pojavom raznih bolesti vezanih uz profesiju, izloženost siromaštvu, neadekvatnoj prehrani i sl. (Arat, 2002). Ujedinjeni narodi procjenjuju kako je 14,3% osoba u zemljama koje su tek u razvoju i čak 33% osoba u nerazvijenim zemljama u riziku da neće doživjeti niti 40 godina starosti.

Velika smrtnost koja je povezana sa prethodno navedenom pandemijom side, tjera djecu na rano uključivanje na tržište rada. Dok su roditelji bolesni djeca su ta koja se brinu o troškovima života i liječenja, a nakon smrti roditelja ona postaju siročad koja nema životna sredstva kako bi si omogućili normalne uvjete za preživljavanje. Okruženje u kojem se nalaze pretvara ih u žrtve opasnog eksploatacijskog rada u poljoprivredi, prostituciji, i prodaji na ulicama.

Visoka stopa nataliteta posljedica je neadekvatne i nedovoljne izobrazbe ženske populacije pa se od vlada očekuje da poduzmu nužne aktivnosti u organizaciji obrazovanja koja se kreće u tom pravcu. Gospodarski je razvoj u svojim prvim fazama kritičan za razvoj dječjeg rada jer je fertilitet visok, a BDP po glavi stanovnika nizak. S druge strane tehnološki napredak značajno povećava razlike u plaćama djece i odraslih radnika te umanjuje pogodnosti dječjeg rada kako bi se njegova pojava smanjila. U takvim okolnostima roditelji uviđaju nužnost za smanjenjem fertiliteta i planiranja obitelji te nastoje supstituirati dječji rad za njihovo obrazovanje. Veza između broja rođenih i razine gospodarskog napretka je velika, ali u posljednje vrijeme pojavljuju se vidljivi rezultati u pogledu smanjenja dječjeg rada kao posljedice

velike stope nataliteta. Rezultat je to pada nataliteta za polovicu u odnosu na razdoblja prije kojih tridesetak godina (Hazan, 2002).

Demografske promjene povezane su i sa visokom razinom nataliteta i sa velikom smrtnošću, a odražavaju se na brojčane omjere dječjeg rada. Obrazovanost i veći stupanj gospodarskog razvoja utječu na supstituciju dječjeg rada sa radom odraslih te pozitivnim pomacima koji naglašavaju važnost obrazovanja za život djece. Negativni demografski trend kao što su velika smrtnost u zemljama u razvoju, kao posljedica pandemije AIDS-a, vežu djecu od najranije dobi da sudjeluju u tržištu rada kao jedinog izvora njihova preživljavanja. Time se stvara neprekinuti začarani krug kojeg, zbog cirkularnog obilježja siromaštva, postaje teško nadvladati (Arat, 2002).

4.9. Globalizacija

Globalizacija je složen fenomen koji oslikava gotovo sve dosad navedene uzroke dječjeg rada. Ona izravno utječe na liberalizaciju međunarodne trgovine, izravna inozemna ulaganja, financijske krize, tranziciju, političke odnose, porast nezaposlenosti, opće siromaštvo i sl. Međunarodna organizacija rada iako svjesna globalizacije, naglašava kako siromaštvo, nedostatak posla i negiranje ljudskih prava, egzistira u svijetu već dugi niz godina, a ne samo danas. Organizacija smatra kako se treba usredotočiti na socijalnu dimenziju globalizacije i pogodnosti koje ona donosi promovirajući pritom otvorena društva i otvorene tržišne ekonomije koja potiče razmjenu dobara, ideja i znanja (Hazan, 2002). Danas, globalizaciju determinira rastuća podijeljenost između formalne globalne i neformalne lokalne ekonomije čime su radni subjekti isključeni iz procesa donošenja odluka i participiranja na tržištima na jednakim osnovama. Pogodnosti koje globalizacija donosi nejednako se raspoređuju unutar država i među državama, ekonomska pravila svojim interesima nadržavaju socijalne interese i institucije, a strukturne promjene rezultiraju nesigurnošću za radnike i poslovne prilike, čime prvenstveno žene koje su domaćice postaju najranjivija kategorija (Vinković, 2008). Međunarodna organizacija rada počiva na tripartitnoj osnovi, predstavnika vlada, poslodavaca i radnika. Na međunarodnoj razini ona može pokrenuti pozitivne trendove globalizacije i to jačanjem sustava socijalne sigurnosti. Osim ulaganja u sustave zdravstvene zaštite i mirovinske sfere, socijalna nužnost je vidljiva i u ulaganju o obrazovanje koje ima funkciju smanjenja

siromaštva i dječjeg rada (Vinković, 2008). Iz dosad prikazanog jasno je vidljivo kako globalizacija svojim negativnim trendom utječe na porast dječjeg rada, ali ona istodobno može biti i pokretač njegova smanjenja. U razvijenim društvima udio dječjeg rada je brojčano nizak, ali je nedvojbeno kako su mnoge grane industrije izvršile relokaciju svojih proizvodnih procesa na način da su premjestili tvornice pogona u zemlje koje su tek u razvoju te su se na taj način posredno služili dječjim radom. Jačanje utjecaja globalizacije čini nacionalne faktore zemalja u razvoju ranjivijima na vanjske utjecaje međunarodnih kretanja jer želje za konkurentnošću na globalnom tržištu često može rezultirati velikim zapošljavanjem djece radi smanjenja troškova (Murshad, 2001). Suvremena društva koja su industrijski razvijena naglašavaju svoje prednosti u borbi protiv dječjeg rada, ali će se njihove industrije istovremeno koristiti pogodnostima istog u proizvodnim procesima na području onih država koje zbog velikog siromaštva, neadekvatnog ulaganja u obrazovanje i socijalnu zaštitu ne prakticiraju međunarodne radnopravne standarde.

S povećanjem tehnološkog napretka globalizacija potiče cijeli niz negativnih trendova koji se iskazuju kroz smanjenje potrebe za ljudskim radom i koje izravno utječu na porast nezaposlenosti, a time i na negativne pojave dječjeg rada u uvjetima velike ponude radne snage i niskih cijena rada u državama u razvoju.

Globalizacija treba biti svrstana u implicitne uzroke dječjeg rada, jer je kao širok fenomen sa pozitivnim i negativnim obilježjima i izravnoj ili neizravnoj svezi sa dječjim radom (Murshad, 2001).

4.10. Prirodne katastrofe

Prirodne katastrofe po svojim se obilježjima uvelike razlikuju od ostalih spomenutih uzroka dječjeg rada. Osnovna razlika je djelovanje prirode, koja nije pod okriljem čovjeka, kao svi navedeni uzroci dosad. Prirodne katastrofe gotovo je nemoguće predvidjeti i izbjeći. One nisu posljedica izravnog čovjekovog djelovanja iako mogu nastati zbog nemara za prirodu i okoliš, pa ih se može uvrstiti u djelovanja više sile. Međunarodna organizacija rada prirodne je katastrofe promatra kroz posljedice koje nastaju nakon nje, a rezultiraju šokovima za gospodarski razvoj poput primjerice destrukcije infrastrukture, porasti nezaposlenosti, migracije stanovništva, ekonomska

stagnacija i porast cijena, siromaštvo i pojava dječjeg rada (Murshad, 2001). Prilikom prirodnih katastrofa raste opasnost od ozljeđivanja i samoozljeđivanja, a gubitak posla i imovine, evakuacija, uništenje usjeva, uništena infrastruktura, pad socijalnih usluga i opskrbe s pitkom vodom omogućuju stvaranje okolnosti i okruženja u kojima su djeca izložena rizicima ka sudjelovanju u dječjem radu. Istraživanja koja to dokazuju su malobrojna, ali naglašavaju kako sve prethodno navedeno rezultira participiranjem prihoda od strane dječjeg rada u ukupnim prihodima obitelji.

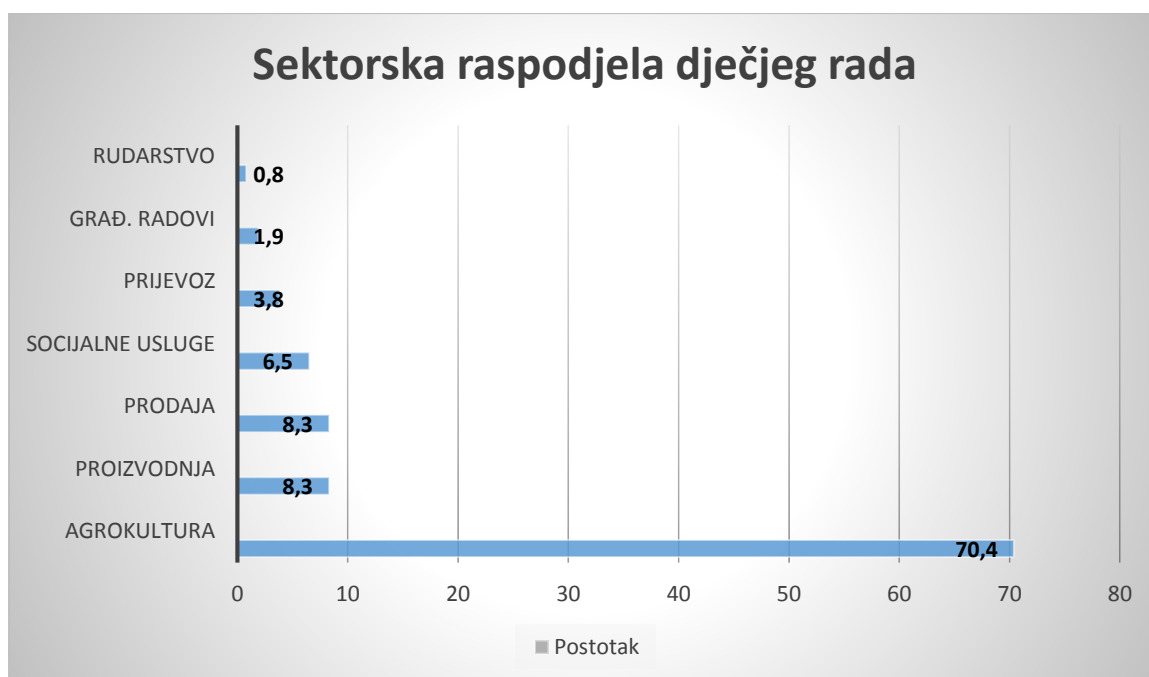
Analizirani uzroci dječjeg rada daju jasniju sliku problema s kojim se današnja društva suočavaju. Pojedini uzroci poput siromaštva, potražnje za dječjim radom ili nedostatna edukacija rezultiraju pojavom dječjeg rada. U dosadašnjim dostupnim studijama trgovanje djecom i globalizacija nisu eksplicitno povezani sa dječjim radom niti su navedeni kao uzroci istog, ali indikatori jasno daju do znanja kako ipak imaju izravan ili neizravan utjecaj na pojavu dječjeg rada. Nakon definiranog pojma dječjeg rada, povijesnog konteksta i uzroka pojave valja se osvrnuti na pojavne oblike dječjeg rada kroz gospodarske sektore i aktivnosti koje ugrožavaju zdravlje i razvoj djeteta.

5. POJAVNI OBLICI DJEČJEG RADA

Brojni su oblici dječjeg rada koje je moguće promatrati kroz gospodarske aktivnosti te analizirati formalno i neformalno ekonomsko zapošljavanje djece, razinu dopustivosti dječjeg rada i štetnosti pojedinih oblika za fizičko, psihičko i moralno dobro djeteta.

Dječji rad je najdominantniji u neformalnom sektor, ali se pojavljuju brojni oblici i u formalnim sektorima proizvodnje koji su isto tako štetni za dijete. Slijedom navedenog pružen je kratak pregled gospodarskih područja (Slika 4., Slika 5. i Slika 6.) i stupnjevanje dječjeg rada obzirom na štetne posljedice koje on predstavlja za ukupno dobro djeteta (Slika 7.).

Slika 7. Sektorska raspodjela dječjeg rada ⁷

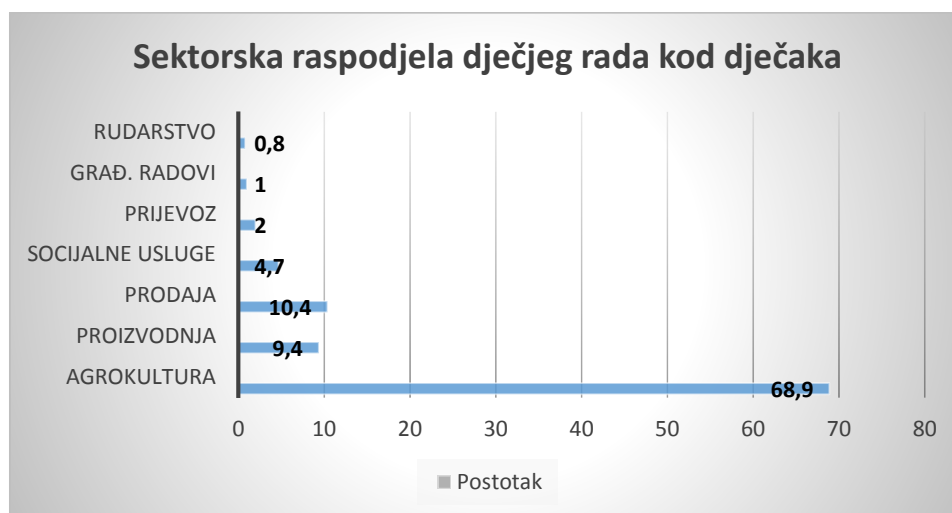
Izvor: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_publ_9221124169_en.pdf

⁷ Posjećeno na mrežnoj stranici:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_publ_9221124169_en.pdf

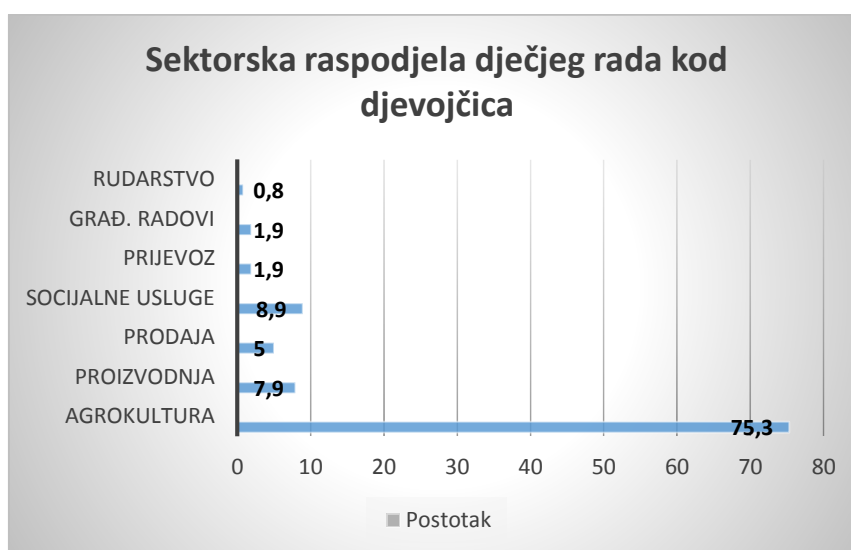

Slika 8. Sektorska raspodjela dječjeg rada kod dječaka⁸

Izvor: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_publ_9221124169_en.pdf

Slika 9. Sektorska raspodjela dječjeg rada kod djevojčica⁹

Izvor: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_publ_9221124169_en.pdf

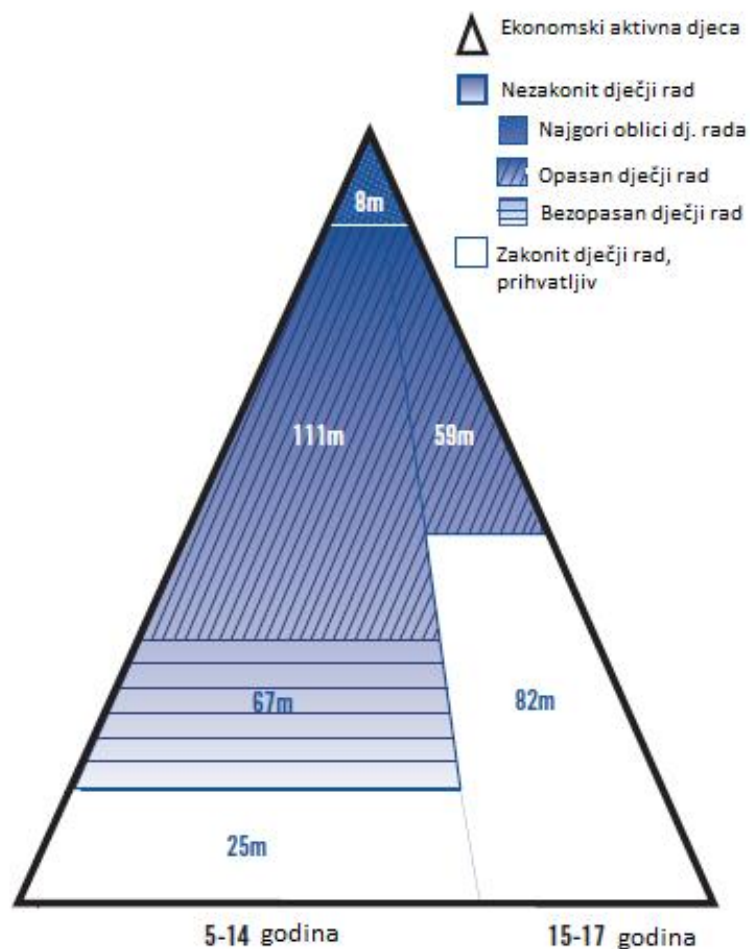
⁸ Posjećeno na mrežnoj stranici:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_publ_9221124169_en.pdf

⁹ Posjećeno na mrežnoj stranici:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_publ_9221124169_en.pdf

Slika 10. Piramida težine dječjeg rada: djeca uključena u različite radne aktivnosti, u milijunima¹⁰

Izvor: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_publ_9221124169_en.pdf

¹⁰ Posjećeno na mrežnoj stranici:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_publ_9221124169_en.pdf

5.1. Dječji rad u neformalnom sektoru

Veliki dio dječjeg rada u neformalnom sektoru nije specifičan samo za zemlje u razvoju ili one u prostoru obilježenom tranzicijama u ekonomskom i političkom smislu, već i za visokorazvijene zemlje svijeta (Vinković, 2008). Osnovna odlika ovog sektora je djelovanje izvan priznatih ili pravnim sustavom zaštićenih zakonodavnih okvira. Nedostatak pravne regulative, sivo tržište i ilegalne radnje rezultiraju najgorom vrstom dječjeg rada koji obuhvaća obavljanje opasnih i pogubnih poslova koji su skriveni od javnosti i koje nadležna tijela ignoriraju, zbog toga djeca bivaju u potpunosti nezaštićena. Dodatni problem su poteškoće u metodološkim mehanizmima koja prate broj ugrožene djece, stoga je njihova angažiranost najčešća u poljoprivredi, ribarstvu i neformalnom urbanom sektoru, građevinarstvu ili turizmu (Vinković, 2008).

5.2. Dječji rad u poljoprivredi

Rad djece u poljoprivredi varira u svojim pojavnim oblicima, pa tako postoje poslovi koji spadaju u skupinu dopustivih dječjih poslova koja djeca obavljaju u interakciji sa školom i vremenom provedenim u igri odnosno u procesu svoje socijalizacije i integracije u uloge odraslih članova društva, do ekonomske eksploatacije koja uvelike prelazi pojmovne okvire dječjeg posla te podrazumijevaju dugo radno vrijeme, loše uvjete rada i izloženost utjecajima koji su neprimjereni dječjoj dobi (Vinković, 2008).

Brojne studije ističu kako djeca rade u poljoprivredi jer su brojčano zastupljenija u ruralnim sredinama i najčešće žive na farmama i plantažama te je njihov rad jeftiniji i time isplativiji od rada odraslih. Djevojčice su ugroženije od dječjeg rada u poljoprivredi od dječčaka. One počinju raditi u ranijoj dobi, a zbog obveze prema roditeljima ili trećoj osobi sa kojom žive često duže rade nego njihovi vršnjaci. Dječji rad u poljoprivredi najzastupljeniji je u Aziji, Africi i Latinskoj Americi, no u vrijeme sezonskih poslova njegova prisutnost je česta i u visokorazvijenim zemljama (Vinković, 2008). Djeca često rade na plantažama kave, pamuka, voća i povrća, kaučuka, čaja, šećera, duhana, vanilije i tome sl. Prema nekim procjenama u Keniji na plantaži kave radi čak 58% djece u vrijeme branja i 18% tijekom ostatka godine. Kako se takav rad često naplaćuje prema količini, djeca pomažu majkama u branju

kave i njezinom pakiranju u vrećice, a primanja koja pri tom zarade su mizerna. Djeca koja su jednom uključena u takav rad vrlo se rijetko vraćaju u školu. Djeca u Tanzaniji u dobi od 12 do 14 godina rade na plantažama agave i to do 11 sati dnevno šest dana u tjednu. Plaću koju primaju nedovoljna je za podmirenje troškova hrane i smještaja jer iznosi samo polovicu od plaće odraslih. Obavljajući takav težak rad bez zaštitne odjeće i obuće djeca su izložena visokim temperaturama, kiši, prašini koja dolazi iz strojeva, te sokovima agave koji nadražuju kožu i sluznicu (Vinković, 2008). Djeca najčešće rade kao dio obitelji jer ukupna obiteljska primanja rastu ako je u posao uključen veći broj članova.

Osim u poljoprivredi dječji rad je čest i u ribarstvu koje spada u teške i opasne poslove. U nekim dijelovima svijeta djeca počinju raditi u ribarstvu i prije navršениh 10 godina života. Takvi poslovi obuhvaćaju čišćenje raznih vrsta riba, školjaka, izgradnju brodova, rad na dokovima, tvornicama za preradu morske hrane i polaganju ribarskih mreža u velike dubine. Djeca taj rad obavljaju za vlastite obitelji ili komercijalne tvrtke koje su registrirane za obavljanje ribarskih djelatnosti. Među dječjim radnicima mogu se pronaći i djeca migranti i izbjeglice koji nemaju niti dokumente niti riješen pravni status pa vrlo često rade samo za smještaj i hranu. U ribarstvu se bilježi i prisilan rad dječaka na ribarskim platformama duž čitave obale Sumatre u Indoneziji. Dječake od 10 do 18 godina starosti regrutiraju prijevarom kako će biti dobro plaćeni za obavljani posao. Tamo su tretirani kao zatvorenici, a zabilježeni su i njihovi pokušaji bijega prema ribarskim brodicama koje su plovile u blizini (Vinković, 2008).

5.3. Rad u domaćinstvu

Rad u kućanstvu podrazumijeva ekonomsku aktivnost koja se odvija u kućanstvu drugih osoba kod kojih odrasli ili djeca rade (Vinković, 2008). Dječji rad u domaćinstvu je rad koji obavljaju djeca ispod određene životne dobi ili ona koja udovoljavaju uvjetima minimalne dobi za izvršavanje takvih poslova, ali su mlađa od 18 godina i obavljaju one poslove koji se mogu okarakterizirati kao ropstvo ili praksa koja je slična ropstvu, opasan posao koji je težak odnosno onaj koji prema međunarodnim izvorima treba ukloniti. Navedena određenja rada u domaćinstvu ne uključuju poslove kućanskog pomaganja, čuvanja djece, poslove poslije škole ili druge lakše poslove koji omogućuju djeci da se pripremaju za integraciju u svijet

odraslih. Rad u domaćinstvu prihvatljiv je ako dijete ima između 13 i 15 godina, ne obavlja poslove koji su teški, radi u ograničenom vremenu i to ne više od dva sata na dan te je tako u mogućnosti uživati svoja prava na edukaciju i društveni život (Vinković, 2008).

Slika 11. Primjeri prihvatljivog rada u domaćinstvu prema dobi djeteta ¹¹

KUĆNI POSLOVI ZA DJECU primjereni njihovoj dobi

© Copyright 2013 www.flandersfamily.info

2-3 godine

- pospremiti igračke u kutiju
- složiti knjige na policu
- odložiti prljavu odjeću u košaru za prljavu rublje
- baciti smeće
- unijeti drva (cjepanice)
- spremati svoju odjeću
- postaviti stol
- donijeti pelene i maramice
- obrisati prašinu s podnih lajsni

6-7 godina

- pokupiti smeće
- složiti ručnike
- obrisati pod
- isprazniti perilicu posuđa
- spariti čarape
- plijeviti vrt
- grabiti lišće
- oguliti krumpir i mrkvu
- napraviti salatu
- zamijeniti rolu wc papira

10-11 godina

- oprati kupatilo
- usisati tepihe
- očistiti radne površine
- temeljito očistiti kuhinju
- pripremiti jednostavan obrok
- pokositi travnjak
- unijeti poštu
- jednostavni popravci (npr. prišiti gumb)
- očistiti garažu

4-5 godina

- nahraniti kućne ljubimce
- obrisati proliveno
- pospremiti igračke
- namjestiti krevet
- pospremiti svoju sobu
- zaliti kućne biljke
- pospremiti čisti pribor za jelo
- pripremiti jednostavni sendvič
- koristiti mali ručni usisavač
- pospremiti kuhinjski stol
- obrisati i pospremiti posuđe
- dezinficirati kvake na vratima

8-9 godina

- napuniti perilicu suđa
- zamijeniti žarulju
- staviti rublje u perilicu
- objesiti i složiti čisto rublje
- obrisati prašinu
- oprati crijevom terasu
- pospremiti namirnice
- umutiti jaja
- ispeći kekse
- prošetati psa
- očistiti terasu
- prebrisati stol

12 i više godina

- obrisati podove
- zamijeniti stropne žarulje
- oprati i usisati auto
- ošišati živicu
- obojiti zid
- napraviti popis i kupiti namirnice
- pripremiti večeru
- ispeći kruh ili kolač
- jednostavni kućni popravci
- oprati prozore
- izgllačati odjeću
- čuvati mlađu braću i sestre

Izvor: <http://www.pcskolarac.info/2018/09/kucni-poslovi-za-djecu-primjereni.html>

¹¹ Preuzeto sa mrežne stranice: <http://www.pcskolarac.info/2018/09/kucni-poslovi-za-djecu-primjereni.html>

Oblik dječjeg rada koji je prihvatljiv podrazumijeva aktivnosti djeteta u vlastitom kućanstvu kao doprinos svakodnevnim kućanskim poslovima koje mu ne ometaju redovno pohađanje nastave i ne utječu na eksploataciju djece u opasnim uvjetima rada.

Za rad u kućanstvu drugih osoba djeca se najčešće odlučuju u ruralnim sredinama. Većina djece između 12 i 17 godina kroz kontakte s obitelji ili prijatelja odlaze obavljati dječji rad u tuđa kućanstva. Čak 90% poslova obavljaju djevojčice za koje se percipira kako nisu izložene eksploataciji već brizi za njihovo vlastito dobro. Što se tiče uvjeta rada djeca obavljaju sve poslove koje im poslodavac zadaje u bilo koje doba dana ili noći. U nerazvijenim zemljama djeca rade po 15 ili više sati dnevno svaki dan u tjednu. Tipični kućanski poslovi koji spadaju u dječji rad podrazumijevaju kuhanje, glačanje, čišćenje, obavljanje kupnje i briga o djeci poslodavca. Djeca pri tome cijelo vrijeme provode zatvorena u određenom prostoru i nemaju dopuštenje da ga napuste. Često nemaju ni krevet pa spavaju na bilo kojem dostupnom mjestu najčešće na kuhinjskim podovima (Vinković, 2008). Oblici kućanskih poslova koji su najopasniji uključuju djecu koja su žrtve trgovine radi eksploatacije u kućanstvima trećih osoba, ropstva ili seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja sa dalekosežnim posljedicama koje utječu na fizičko i psihičko zdravlje djeteta. Kada postanu objektom trgovine ljudima djeca postaju žrtve koje su u bezizlaznoj situaciji. Ona nisu svjesna svojih prava, mehanizmi zaštite su im nedostupni, vrlo često ne govore lokalnim jezikom, a ukoliko je riječ o ilegalnoj trgovini ljudima ili nezakonitim migracijama takva su djeca često bez ikakvih dokumenata. Djeca često dobrovoljno postaju žrtvama trgovine ljudi jer je tradicija rada u kućanstvima drugih osoba uobičajena praksa u njihovom okruženju. Za potrebe rada u kućanstvu česta je pojava trgovanja djecom na afričkom kontinentu, Latinskoj Americi i Karibima. Ta djeca često završe u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi, a ona s područja jugoistočne i južne Azije i zapadne Afrike nađu se na ilegalnom tržištu rada u europskim državama (Vinković, 2008).

Dužničko ropstvo je poseban oblik dječjeg rada u domaćinstvu. Prisila u neprimjerenim i opasnim uvjetima rada stavlja djecu u položaj na razini klasičnog roba staroga vijeka. Djeci su zanemarena osnovna prava ljudskih sloboda, krše im se prava djeteta kao zasebne kategorije prava čovjeka i ne poštuju se međunarodni izvori prava iz ovog područja. Najveći problem predstavlja društveno prihvaćanje

ovakvog oblika dječjeg posla jer se on smatra kao svakodnevna i normalna. Siromaštvo i nizak stupanj ekonomskog razvoja dodatno pogoršava situaciju pa poslodavci smatraju kako pomažu siromašnim obiteljima i njihovoj djeci, zanemarujući pritom činjenicu da se koriste jeftinim dječjim radom i eksploatacijom djece (Vinković, 2008).

5.4. Dječji rad na ulici

Dječji rad u urbanoj neformalnoj ekonomiji svakodnevna je pojava u urbanim sredinama nerazvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Osnovna odlika ovakvog oblika dječjeg rada je nevidljivost dječje radne snage. Djeca su uključena u razne poslove koji se odvijaju na ulici. Najčešće se radi o aktivnostima poput pranja automobila, čišćenja obuće, prosjačenja, skupljanja papira, limenki, plastičnih boca i sl. (Vinković, 2008).

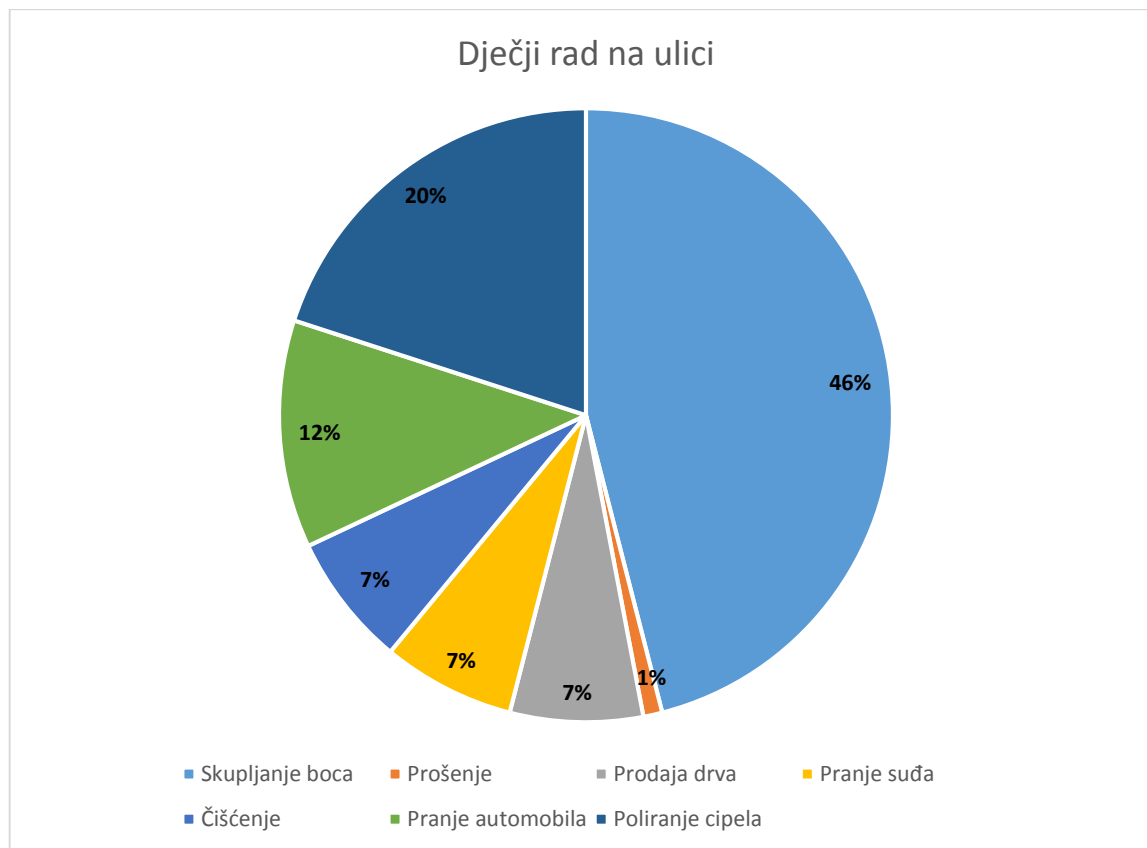
Studija koja je provedena u Rusiji utvrdila je da osnovni problem rada djece na ulici je u odnosima u obitelji, gdje samo dvoje od petero ispitanice djece ima oba roditelja (Vinković, 2008). Nesređene obiteljske prilike još su veći problem kod djece koja su uključena u dječju prostituciju i druge kriminalne aktivnosti koje predstavljaju najgori oblik dječjeg rada koji se odvija na ulicama ruskih gradova. Slabi ekonomski uvjeti, pozitivan stav roditelja prema dječjem radu i dječja samostalna želja za preživljavanjem rezultira davanjem cjelokupne zarade roditeljima.

Dječji rad na ulicama afričkih gradova povezan je sa siromaštvom i velikim postotkom djece koja su zbog teškog zdravstvenog stanja svojih roditelja primorana raditi kako bi si osigurala minimalne uvjete za život. Ta djeca su izložena fizičkim i psihičkim rizicima za vlastito zdravlje, dugom radnom vremenu, vremenskim nepogodama bez potrebne zaštitne odjeće i svim ugrožavajućim uvjetima koja prijete njihovom fizičkom i moralnom dobru i socijalnom razvoju (Vinković, 2008).

Rad u neformalnoj urbanoj ekonomiji odnosno rad na ulici predstavlja širok opseg poslova u koje se uključuju djeca. Ovaj oblik dječjeg rada pogađa gotovo sva geografska područja neovisno o razini gospodarske razvijenosti, ali je svakako izraženiji u sredinama koje su pogođene raznim ekonomskim i političkim tranzicijama i drugim prethodno spomenutim štetnim utjecajima. Osim u neformalnim oblicima

gospodarskih djelatnosti valja napomenuti kako djeca rade i u nizu formalnih aktivnosti poput turizma, industrije rudarstva i sl. (Vinković, 2008).

Slika 12. Dječji rad na ulici ¹²

Izvor: <https://www.rovingbandit.com/2010/06/child-labour-market-in-juba.html>

5.5. Dječji rad u turizmu

Turizam obuhvaća brojne oblike posla, od luksuznih hotela i restorana do jeftinih sektora u neprijavljenih pokretnih restorana koji se nalaze uz prometnice. Razlog velikog broja djece u turizmu je nedostatak kontrole i niske plaće. Djeca obavljaju različite poslove, pa su često posluge, nosači prtljage, čuvari plaže, perači posuđa, vodiči i sl. (Vinković, 2008). Čak njih 19 milijuna je mlađe od 18 godina. Poslovi u turizmu se dobrim dijelom odvijaju u legitimnim sektorima koji imaju zakonski dopustive okvire, velik broj djece radi u neformalnom sektoru kojeg okružuju seksualna eksploatacija koja spada u najgori oblik dječjeg rada. Djeca često

¹² Posjećeno na mrežnoj stranici: <https://www.rovingbandit.com/2010/06/child-labour-market-in-juba.html>

kombiniraju nekoliko poslova pa rade i noću kako bi što više zaradila, jer poslodavci svoje male plaće opravdavaju činjenicom da djeca imaju priliku zaraditi na napojnicama ili kombinacijom obavljanja više poslova. Rizici kojima se djeca izlažu su veliki, a obuhvaćaju njihovo fizičko zdravlje koje je narušeno zbog dugog radnog vremena i neprimjerenih uvjeta rada (Vinković, 2008).

5.6. Dječji rad u proizvodnji

Rad djece u proizvodnoj industriji, građevinarstvu i rudarstvu predstavlja oblike dječjeg rada koji su opasni po njihov život. Djeca koja su uključena u proizvodnu industriju nalaze se na kraju proizvodnog lanca proizvedeći dijelove proizvoda za cijeli niz industrijskih grana. Djeca najčešće rade u tekstilnoj industriji, industriji obuće i sportske opreme, stakla i proizvodnje šibica.

U dvije najznačajnije regije za proizvodnju obuće u Brazilu utvrđeno je kako djeca rade od 4 do 7 sati dnevno, kombinirajući tako rad sa pohađanjem nastave (Vinković, 2008). Rad obavljaju u malim radionicama ili čak u kućnoj proizvodnji kojom opskrbljuju brojne velike i male tvrtke za proizvodnju obuće. Najveći dio dječjeg rada odvija se u neformalnom sektoru zbog čega su radni uvjeti izuzetno loši. Opasnost za zdravlje zbog izloženosti ljepilu i drugim štetnim agensima predstavlja veliki problem za obavljanje dječjeg rada. Čak 42 posto svjetske proizvodnje kožne obuće potječe iz Azije i Srednjeg istoka pa su djeca najugroženija u proizvodnim pogonima industrije obuće u tim dijelovima svijeta.

Proizvodnja sportske opreme također je obilježena dječjim radom. Najviše dječjeg rada u ovoj grani proizvodnje zabilježeno je u Indiji i Pakistanu, ali i u Kini i Indoneziji (Vinković, 2008). Rad se najčešće odvija u domovima ili malim skućenim radionicama u ruralnim sredinama. Djeca koja su uključena u ovaj tim proizvodnje najčešće imaju 10 do 14 godina i rade po 8 ili 11 sati dnevno.

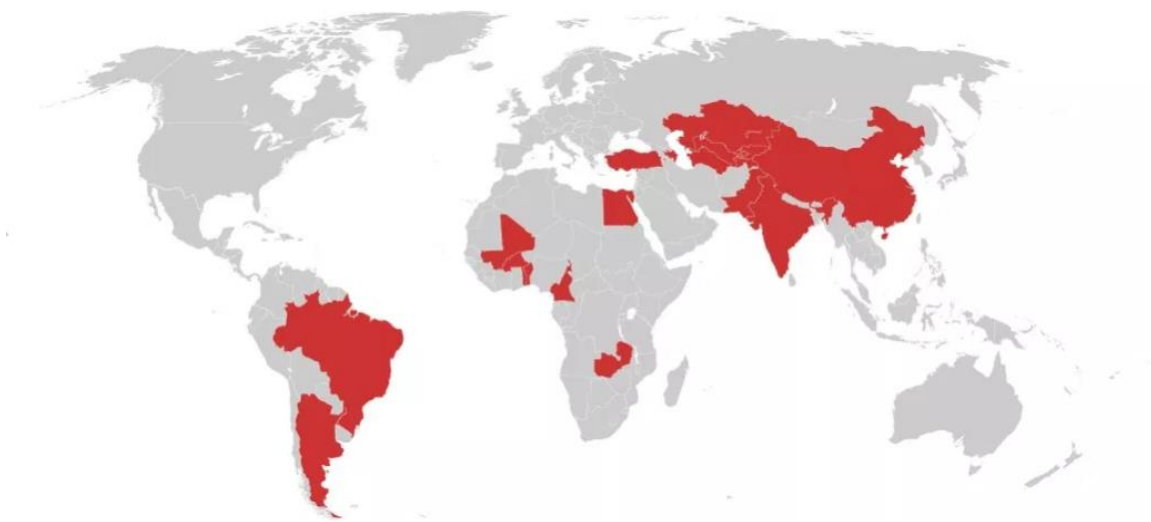
Osim navedenog dječji rad pronalazimo i u industriji stakla i keramike koja je najčešća u azijskim zemljama. Ovakav rad obilježava dugo radno vrijeme i visoka temperatura koja seže i do 45 stupnjeva celzijusa. Velika buka koju stvaraju strojevi i rad s pećima pogubni su za psihofizički razvoj djeteta jer ga izlažu velikim temperaturnim šokovima, velikim opasnostima od opekline, mogućim ozljedama očiju

ili nekih drugih dijelova tijela. Isto tako su ugroženi i dišni putevi zbog udisanja raznih kemikalija i prašina (Vinković, 2008).

U Indiji je 1992. godine procijenjeno kako djeca čine ukupno 8 posto sveukupne radne snage u ručnoj proizvodnji sagova. Tamo najčešće rade kao neplaćena radna snaga za roditelje koji za obavljeni rad primaju plaću, a djeca im pritom pomažu proizvesti više sagova kako bi bivali besplatno podučavani i osposobljeni za proizvodnju, što zapravo prelazi granice dopuštenog i obmanjuje djecu kako bi bivala eksploatirana i neplaćena za vlastiti mukotrpan rad (Vinković, 2008).

Industrija dijamanata razvijena je u Indiji pa tako ona kao zemlja koja reže, brus i polira 70% dijamanata u svijetu izrazito je pogođena dječjim radom posebice u ovoj grani proizvodnje. Pa je tako u području Surat jedan od deset radnika dijete. Zapošljavaju se pod opravdanjem kako ih se educira i priprema da stječu određena znanja, no u stvarnosti je često riječ o prikupljanju jeftine radne snage. Takvo educiranje traje od pet do sedam godina s tim da prve dvije djeca ne dobivaju plaću, a njihov radni dan traje i do deset sati. U industriji dijamanata djeca najčešće obavljaju poslove bušenja rupica, poliranja, grubog rezanja i brušenja dijamanata i drugog dragog kamenja (Vinković, 2008).

Slika 13. Zemlje najučestalije pojave dječjeg rada u proizvodnji ¹³

Izvor: <https://www.verite.org/project/cotton-3>

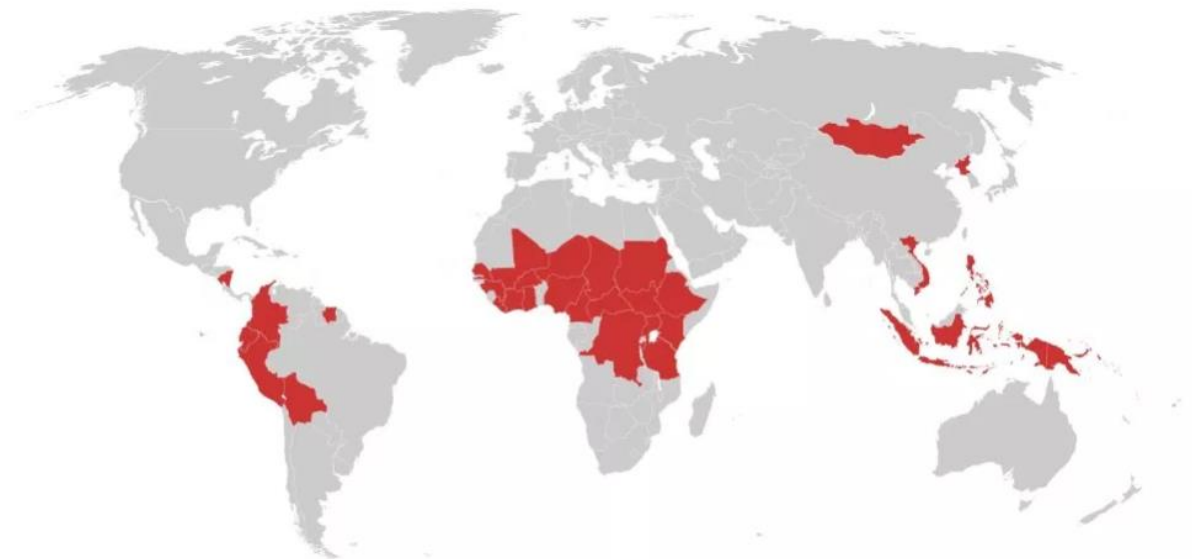
¹³ Preuzeto na mrežnoj stranici: <https://www.verite.org/project/cotton-3/>

5.7. Dječji rad u građevini i rudarstvu

Građevinarstvo i rudarstvo iznimno su štetni za dječje zdravlje. Rad u građevini djecu izlaže brojnim rizicima. Dorman (2001) navodi kako u Italiji 40 000 djece u dobi od 11 do 14 godina radi u građevini dok Grčka u ukupnom broju radno aktivne djece bilježi 7,2 posto dječaka u dobi od 14 i 15 godina i njih čak 15,8 posto u dobi od 15 do 19 godina zaposlenih u ovoj djelatnosti.

U kamenolomima granita na sjeveru Portugala zabilježen je rad dječaka koji zajedno sa svojim članovima obitelji lome i sitne kamen za oblaganje i popločavanje koji je potreban u gradnji kolnika. Djeca rade u opasnim radnim uvjetima uz uporabu teških alata i bez adekvatne zaštite od prašine i sitnih komada granita koji ih lako mogu ozlijediti. Svi članovi obitelji rukama i ručnim alatima vade kamene gromade iz zemlje i režu ih u sitnije dijelove koji će se kasnije upotrebljavati. Djeca u dobi od 4 do 14 godina rade po 14 sati dnevno na poslovima nošenja tereta i razbijanja kamenih stijena. Ovakav rudarski rad karakterističan je za zemlje Južne Amerike, Azije i Afrike.

Slika 14. Zemlje najučestalije pojave dječjeg rada u rudarstvu ¹⁴

Izvor: <https://www.verite.org/project/gold-3/>

¹⁴ Preuzeto na mrežnoj stranici: <https://www.verite.org/project/gold-3/>

Istraživanje Međunarodne organizacije rada utvrdilo je da čak 53 posto djece zaposlene u rudnicima i kamenolomima su dvanaestogodišnjaci ili još mlađa djeca. Osnovne karakteristike rada u rudarstvu su dugo radno vrijeme, nedostatak odgovarajuće zaštitne opreme, odjeće i osposobljenosti, izloženost visokom stupnju vlažnosti i ekstremnim temperaturama. Zdravlje djece radnika ugroženo je prašinom, plinovima i isparavanjem koji uzrokuju teške bolesti respiratornog sustava (Dorman, 2001). Dječji rad u građevini i rudarstvu manifestira se odsutnošću prakticiranja primjerenih uvjeta rada i poštivanja radnopravnih standarada. Obavljajući poslove za koje nisu plaćeni djeca su izložena eksploataciji koja se ne može opravdati. Rad u ovim gospodarskim djelatnostima rezultira najgorim oblicima dječjeg rada koje treba što prije eliminirati. Riječ je o oblicima koji su unatoč razvoju ljudskih i dječjih prava preživjeli stoljeća i nastavila eksploatirati djecu i njihovu radnu snagu. Nažalost zbog široko prisutnog siromaštva dječji rad je u mnogim sredinama jedini način za preživljavanje djece i njihovi obitelji, a samim tim i vrlo teško iskorjenjiv oblik kršenja prava djeteta (Dorman, 2001).

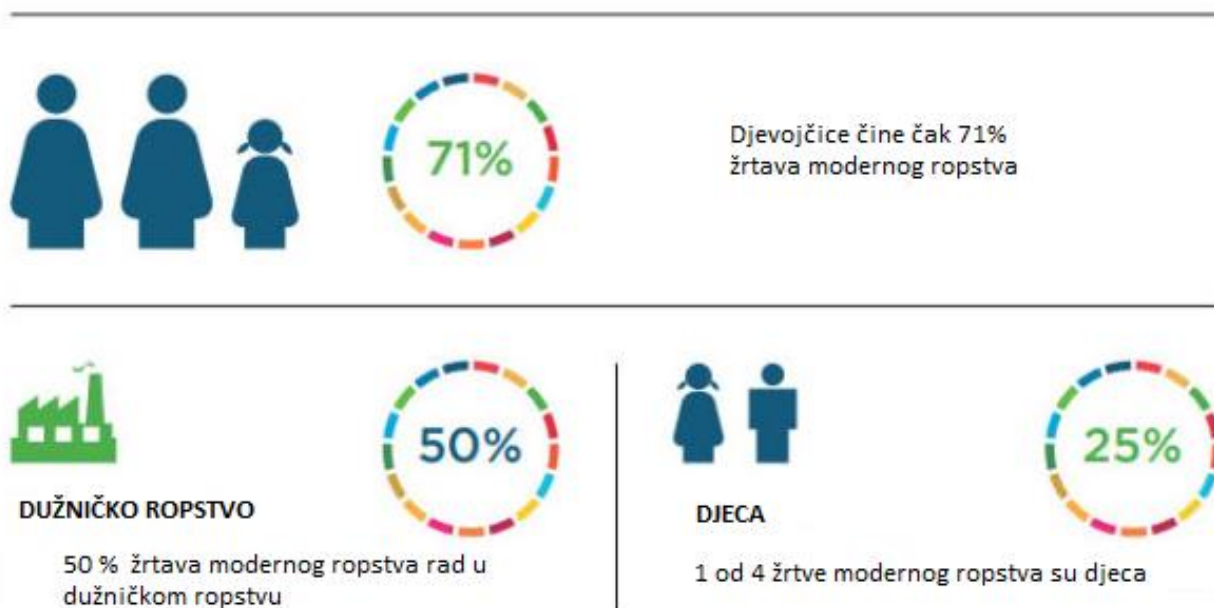
5.8. Najgori oblici dječjeg rada

Čak 186 milijuna djece uključeno je u najgore oblike rada, a 8,4 milijuna dječaka i djevojčica obavlja opasan rad koji je nedopustiv obzirom na njihovu dob. Od toga 5,7 milijuna čine djeca uključena u prisilan ropski i dužnički rad. 0,3 milijuna djece prisilno je unovačeno u rat, 1,8 milijuna djece uključeno je u prostituciju i pornografiju, a 0,6 milijuna obuhvaćeno je nekim drugim ilegalnim radnjama (Herman, 2003).

Djeca u ropstvu bivaju kupovana od strane zemljoposjednika. Oni ih kupuju od njihovih zaposlenika ili su pak posrednici za zapošljavanje u ruralnim obiteljima gdje plaćaju male novčane iznose uz obećanja kako će djecu zaposliti u proizvodnji, manufakturama, poljodjelstvu i dr. Dječje ropstvo zabilježeno je u južnoj i Jugoistočnoj Aziji i zapadnoj Africi (Herman, 2003).

Drugi oblik ropstva su slučajevi u kojima roditelji nisu u stanju vratiti zajam svojim zemljoposjednicima pa djeca služe kao zamjena za dani zajam odnosno dug te u ropskim uvjetima obavljaju poslove u obiteljima zemljoposjednika (Herman, 2003).

Slika 15. Djeca žrtve modernog ropstva ¹⁵

Izvor: <https://www.solidaritycenter.org/25-million-forced-labor-globally-2016/>

Razlika između dužničkog ropstva djece i odraslih je ta što djeca nisu bila tzv. ugovorna strana u predmetnoj novčanoj pozajmici, dok odrasle osobe jesu. Osnovni uzroci pojave ovakvog teškog oblika dječjeg rada su siromaštvo, ubrzana urbanizacija i nagli porast stanovništva. Djeca kao žrtve takve prakse najčešće nikada ne saznaju koliki je dug kojeg moraju vratiti i odraditi (Vinković, 2008).

Američke studije 1995. godine su procijenile kako oko 3 milijuna djece obavlja rad koji se može smatrati prisilnim, ne samo iz razloga što su premlada za obavljanje takvih poslova već jer ih netko aktivno prisiljava na obavljanje istog. Najčešće je riječ o djeci žrtvama dužničkog ropstva, otmice, prodaje i trgovanja koja ih odvajaju od njihovih obitelji i okruženja (Herman, 2003).

Uvjeti rada za djecu su teški i nehumani, njihovo radno vrijeme nije određeno štoviše uopće ne postoji te se tako krše temeljna ljudska prava i slobode koje onemogućuju djeci slobodno kretanje. Djeca su vrlo često izložena psihičkom i fizičkom zlostavljanju. Trgovanje djecom u jugoistočnoj Europi može se podijeliti na dvije osnovne skupine, u prvu skupinu spada trgovanje djevojčicama radi seksualne

¹⁵ Preuzeto na mrežnoj stranici: <https://www.solidaritycenter.org/25-million-forced-labor-globally-2016/>

eksploatacije i trgovanje dječacima i djevojčicama radi prosjačenja. Istraživanja navode kako su u Aziji više od milijun djece žrtve seksualne trgovine, a žrtve su uglavnom djevojčice i nešto rjeđe dječaci. Seksualna trgovina je unosan posao koji je dobro organiziran u međunarodnim razmjerima, a često je povezan i sa trgovinom narkoticima. Valja reći kako je to djelo organiziranog kriminala koji zahtjeva globalnu međunarodnu borbu za njegovo suzbijanje (Vinković, 2008).

Uzroci pojave trgovanja djecom najčešće su siromaštvo, nemogućnost ruralnih i urbanih obitelji da uzdržavaju i školuju djecu, a ponekad je u pitanju i etničko podrijetlo i praksa koja je kulturološki prihvaćena. Posljedice trgovanja djecom su mnogobrojne i nerijetko završavaju smrću djeteta. Nije rijetko da se kod djece pojavi ovisnost o narkoticima, trajno prekinu veze s obitelji, krše se njegova prava na obrazovanje i slobodu. Žrtve seksualnog iskorištavanja često su zaražene HIV-om, a djevojčice su izložene neželjenim trudnoćama i nemogućnostima kasnijeg začeća zbog oštećenja reproduktivnih organa (Vinković, 2008).

Trgovanje djecom povezano je i sa njihovim novačenjem u ratove. To podrazumijeva otmice i transport djece za vlade od strane vlade ili pobunjenih militanata (Vinković, 2008). Od ukupno 300 000 djece koja su uključena u ratne sukobe diljem svijeta, njih 120 000 su djeca od 7 do 18 godina starosti na afričkom kontinentu. U Kongu je gotovo 20% djece u trenutku novačenja bilo mlađe od 12 godina života, a više od 60% je imalo između 12 i 14 godina. Poslovi na koje su djeca primorana pogubljeni su i neprihvatljivi. Oni obuhvaćaju nošenje teškog tereta, rukovanje oružjem i municijom, seksualne usluge za vojnike, špijuniranje, nošenje poruka, namamljivanje neprijatelja, čišćenje mina i sl. (Vinković, 2008). Djeca koja sudjeluju u oružanim sukobima često imaju ozbiljne posljedice uključujući posttraumatski stres, bihevioralne, kognitivne, emocionalne i mentalne poremećaje. Često su nesposobna integrirati se u kasniji civilni život.

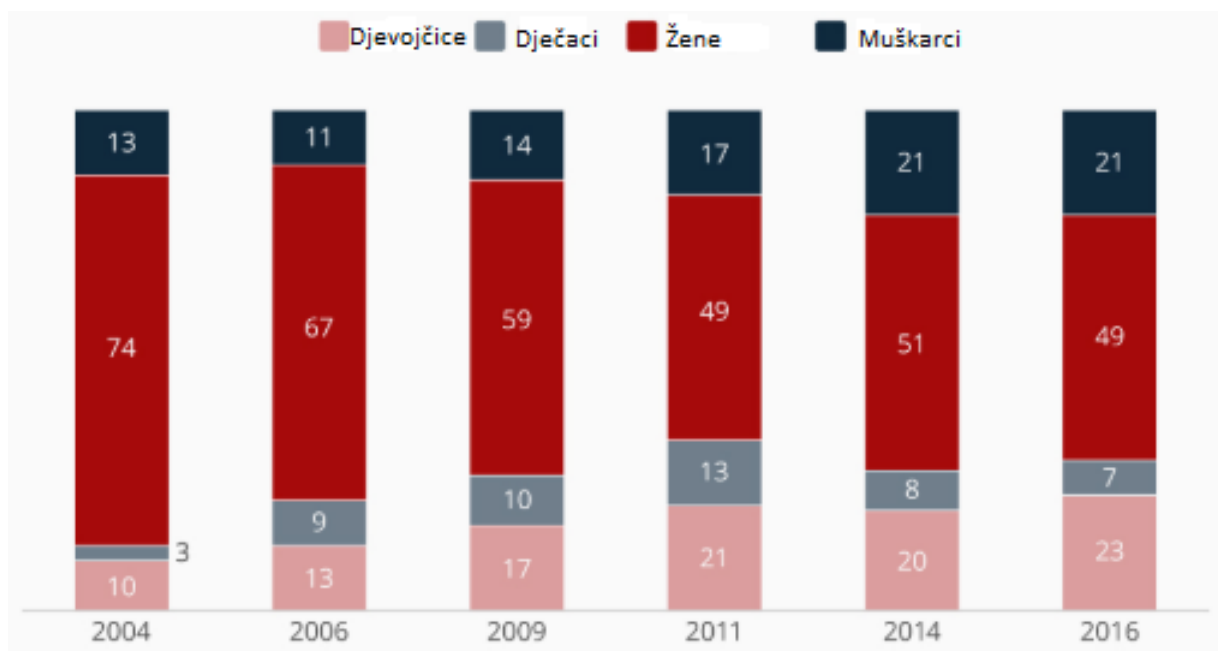
Procjenjuje se kako je 600 000 djece uključeno u ilegalne aktivnosti proizvodnje i distribucije narkotika. Zemlje koje se suočavaju sa radom djece u trgovini narkoticima su Kolumbija i Sjedinjene Američke Države, Kambodža i Rusija.

Analizom najgorih pojavnih oblika dječjeg rada pokazuju kompleksnost ovog problema. Kršenjem osnovnih ljudskih prava djeteta, nepoštivanjem primjerenih

uvjeta rada i trajnim posljedicama na njihovo zdravlje ukazuje se nužnost aktivnog djelovanja na svim svjetskim razinama u suzbijanju ovog problema.

Razvijena zapadna društva nisu pošteđena probleme trgovanja djecom i drugim teškim oblicima dječjeg rada. Međunarodne organizacije moraju biti angažirane u problemima dječjeg rada i prava djeteta te svojim normativnim izvorima stvoriti okvire za eliminaciju dječjeg rada na globalnoj razini potičući tako države članice da se odgovorno bore i kažnjavaju sustavno kršena prava djece (Vinković, 2008).

Slika 16. Žrtve trgovanja ljudima u postotcima ¹⁶

Izvor: <https://www.statista.com/chart/16719/detected-victims-of-human-trafficking/>

¹⁶ Preuzeto na mrežnoj stranici: <https://www.statista.com/chart/16719/detected-victims-of-human-trafficking/>

6. POSLJEDICE DJEČJEG RADA NA SOCIJALNU I GOSPODARSKU SFERU RAZVOJA

Dokazano je mišljenje da siromaštvo predstavlja glavnu odrednicu u ponudi dječjeg rada i da dječji rad predstavlja značajan izvor prihoda u domaćinstvu. Roditelji djecu šalju na rad kada su njihovi prihodi nedostatni za preživljavanje obitelji. Svaka mjera koja se poduzima u cilju eliminacije dječjeg rada mora voditi računa o negativnim posljedicama ukidanja dječjeg rada na ukupan prihod kućanstva što može dovesti obitelj ispod granica preživljavanja (Bilić, 2005). Upravo iz tog razloga potrebno je osigurati zamjenske prihode za siromašne obitelji uz uključivanje djece u sustav obrazovanja kao glavnog rješenja za eliminaciju dječjeg rada. Dječji rad onemogućava djeci pohađanje škole i stjecanje stručnih znanja pa su djeca poslana na rad. Na takav način povećane su šanse da će i ta djeca kao i njihovi roditelji biti prisiljena slati svoju djecu na dječji rad. Stupanj negativnosti dječjeg rada na buduću produktivnost djeteta u izravnoj su ovisnosti. Da bi školovanje postalo sinonim za skupljanje ljudskog kapitala ono mora biti dostupno i za sve siromašne obitelji. Vrijeme početka nastave kao i praznici moraju se poklapati sa dužnostima koje djeca imaju u obitelji, odnosno školski raspored mora biti fleksibilniji, a sustav obrazovanja dovoljno kvalitetan i prilagođen potrebama djece koja žive u posebnim regijama i uvjetima, a škole moraju predstavljati mjesta koja su sigurna za zdravlja i moralni razvoj djece (Bilić, 2005).

Dugoročno gledano dječji rad može imati i negativne posljedice za neke sfere društveno-gospodarskog života. Pa tako može uzrokovati nižu akumulaciju ljudskog kapitala, veću rodnost, lošije zdravstvene prilike, sporije investiranje i tehnološke promjene te nejednakost u visini prihoda i spolnu nejednakost. Uspješno smanjenje dječjeg rada dovodi do veće akumulacije ljudskog kapitala, gospodarskog rasta i razvoja pod uvjetom da je prijelaz rada u školu moguć. Dječji rad smatra se determinantom za stopu rodnosti, naime smanjenjem ekonomske vrijednosti dječjeg rada može se smanjiti stopa rodnosti što bi dovelo do jačeg gospodarskog razvoja čak i u zemljama sa niskim BDP-om po glavi stanovnika (Bilić, 2005). Dječji rad može usporiti dugoročni rast usporavanjem tehnološkog progressa, dostupnost jeftine dječje radne snage omogućava poslodavcima izbjegavanje investiranja u stalni kapital i time onemogućava unapređivanje procesa proizvodnje. Dječji rad može predstavljati

zamjenu za rad odraslih, ali uzrokuje li pri tom njihovu nezaposlenost nije poželjan. Istraživanja pokazuju da dječji rad može pogađati više djevojčice nego dječake što u konačnici dovodi i do spolne nejednakosti pri zastupljenosti u obrazovnom sustavu, a ona predstavlja glavnu prepreku u socijalnom razvoju.

7. NORMATIVNI OKVIRI ZA DJEČJI RAD

Prava djeteta bilježe svoj put od početka 20. stoljeća, ali posebnom kategorijom ljudskih prava postaju 1959. godine Deklaracijom o pravima djeteta Ujedinjenih naroda. Spomenuta Deklaracija u devetom načelu ističe potrebu zaštite djece od svih oblika zanemarivanja, okrutnost i iskorištavanja, ali za to nije predvidjela nikakve zaštitne mehanizme. Upravo to je bio razlog donošenja Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih naroda 1989. godine (Herman, 2003).

7.1. Konvencija o pravima djeteta

Slijedom odredbi Konvencije države članice obvezuju se Odboru za prava djeteta podnositi izvješća o usvojenim mjerama kojima se ispunjavaju priznata prava djeteta, te izvještavati o napretku svakih pet godina (Herman, 2003).

Konvencija o pravima djeteta u međunarodnim je okvirima nedvojbeno najvažniji instrument pravne zaštite djece i potvrđivanja djetetova statusa kao subjekta prava. Osim što ona predstavlja najjaču zaštitu, ona je i najviše puta ratificiran dokument o ljudskim pravima. Prethodila joj je Deklaracija o pravima djeteta iz već spomenute 1959. godine koja je prvi put naglasila potrebu za definiranjem i zaštitom djetetovih prava kao prava jedne skupine građana kojoj je potrebna posebna pravna zaštita. Čak 30 godina nakon toga u želji da se pridoneše jačanju demokracije i stvaranja društva u kojem će svaki pojedinac uživati temeljna ljudska prava, na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. 11. 1989. prihvaćena je Konvencija o pravima djeteta. Konvencija nije običan katalog prava djeteta nego je i popis obveza koje države članice moraju ispuniti kako bi zaštitile djetetova prava i svaku njegovu razvojnu ulogu u društvu (Karaula, 2009). Konvencijom se definirao pojam djeteta i uspostavio se glavni kriterij za postupanje s djecom i donošenjem odluka u vezi s

njima. Konvencija zahtjeva da se postupa u najboljem interesu djeteta koji kaže da se u svim postupcima koji se odnose na djecu, bez obzira poduzimaju li ih javne ili privatne institucije socijalne skrbi, sudovi, upravna ili pravosudna tijela mora postupati u njihovom najboljem interesu. Domena gospodarskih prava koja je propisana ovom Konvencijom navodi kako države stranke priznaju pravo djeteta na zaštitu od gospodarskog izrabljivanja i obavljanja bilo kakvog posla koji bi bio opasan ili bi ometao djetetovo obrazovanje, bio štetan za djetetovo zdravlje ili tjelesni, duševni, duhovni ili društveni razvoj. Države stranke moraju poduzeti zakonodavne, upravne, socijalne i obrazovne mjere za osiguranje primjene odredbi članaka Konvencije. Države stranke moraju propisati minimalnu dob ili minimalne dobi za zapošljavanje, propisati odgovarajuće uređenje radnog vremena i uvjete za zapošljavanje, propisati odgovarajuće kazne i ostale sankcije za poštivanje učinkovite provedbe članaka Konvencije (Karaula, 2009). Ovakav obujam pravne zaštite je nepotpun bez posebnih konvencija Međunarodne organizacije rada na što upućuje i sama Konvencija kada navodi potrebu za uvažavanjem drugih međunarodnih instrumenata. Konvencija nije pokušala definirati dječji rad, ali je dopunjena relativnim izvorima i standardima MOR-a u domeni zaštiti djeteta od gospodarske eksploatacije, dječjeg rada i utvrđivanja najniže dobi za zapošljavanje (Karaula, 2009).

Kao što je već rečeno Konvencija br. 5 donesena je 1919. godine. U njoj se nalazi odredba prema kojoj djeca ispod 14 godina života ne mogu biti zaposlena ili raditi u bilo kojoj javnoj ili privatnoj industriji, s izuzetkom onih u kojima su zaposleni samo članovi djetetove obitelji.

Konvencija br. 6 kaže kako osobe mlađe od 18 godina ne smiju biti zapošljavane za noćni rad na poslovima u industriji, bez obzira radi li se o javnim ili privatnim poduzećima ili njihovim podružnicama. Iznimku predstavlja rad djece ispod 18 godina u poduzećima u kojima su zaposleni samo članovi njihove obitelji. Mlade osobe koje su starije od 16 godina mogu biti zaposlene na noćni rad smo u industrijama koje su taksativno navedene u konvenciji, pod uvjetom da se radi o poslovima koji prema naravi proizvodnog procesa zahtijevaju kontinuirani danonoćni rad (Bilić, 2005). Za potrebe konvencije termin noćni rada obuhvaća period od najmanje 11 sati uključujući interval između 10 sati uvečer i 5 sati ujutro.

Konvencija br. 7 donesena je 1920. godine i kaže kako djeca ispod 14 godina starosti mogu biti zaposlena jedino u radu na brodovima na kojima su zaposleni članovi jedne iste porodice.

Konvencija br. 10 kaže da djeca ispod 14 godina života ne mogu biti zaposlena u javnim odnosno privatnim poljoprivrednim poduzećima. Ono što razlikuje ovu konvenciju od prethodne je odredba prema kojoj djeca mogu biti zaposlena na poljoprivrednim poslovima samo izvan vremena predviđenog za pohađanje nastave, tj. takav rad ne smije ići na njihovu štetu nazočnosti u školi. Ova konvencija dopušta da školski sat može biti organiziran na način koji će omogućavati djeci obavljanje lakših poljoprivrednih poslova, posebno u doba povećanih sezonskih radova, ali isključivo u svrhe praktične profesionalne izobrazbe i uz uvjet da takav rad neće reducirati ukupno godišnje pohađanje škole na manje od osam mjeseci (Bilić, 2005).

Konvencija br. 29 kaže da države članice koje ratificiraju ovu konvenciju obvezne su napustiti sve oblike obveznog rada u što kraćem roku. Za svrhe konvencije obvezan rad označava rad ili usluge koje se zahtijevaju od neke osobe pod prijetnjom kazne i za koji se ta osoba nije dobrovoljno odlučila.

Konvencija br. 33 je usvojena 1932. godine i ne odnosi se na rad djece u djelatnostima u kojima je to pitanje uređeno u prethodno navedenim konvencijama. Dobna granica za stupnje na rad ostaje 14 godina starosti, a iznimka se predviđa za djecu iznad 12 godina koja mogu biti uključena u obavljanje lakših poslova, ali samo izvan vremena predviđenog za pohađanje nastave u školi pod uvjetom da se radi o poslovima koji ne štete njihovom zdravlju i normalnom razvoju. U svakom slučaju rad na tim poslovima ne smije premašiti dva sata dnevno radnim danom ili vikendom. Obavljanje takvog rada strogo je zabranjeno nedjeljom i državnim praznicima te noću. Iznimke ovih odredbi predstavljaju sudjelovanje djece u javnim zabavama, snimanju filmova i pripremanju i izvođenju umjetničkih djela (Bilić, 2005).

Konvencija br. 58 podiže uspostavljeni standard za prijam djece na pomorske radove sa 14 na 15 godina. Iznimku čine djeca sa navršениh 14 godina ali uz strogo postavljene uvjete. Nacionalnim zakonodavstvima ostavlja se sloboda u izdavanju isprava kojima će se djeci, sa najmanje 14 godina, dopustiti rad, ali samo ako školska ili neka druga vlast takav rad označi kao rad u interesu djeteta uzevši pri tom u obzir zdravlje i fizičko stanje djeteta.

Konvencija br.59 određuje dobnu granicu od 15 godina ispod koje se ne smije ići prigodom zasnivanja radnog odnosa u industriji. Iznimno, nacionalna zakonodavstva mogu dopustiti i iznimku ako su na tim poslovima zaposleni članovi djetetove obitelji uz uvjet da je takav rad kontroliran i odobren od strane javne vlasti (Bilić, 2005).

Konvencija br. 60 određuje dobnu granicu od 15 godina odnosno vrijeme završetka obveznog školovanja kao granicu ispod koje se ne može ići pri zapošljavanju djece. Djeca starija od 13 godina mogu izvan vremena predviđenog za pohađanje nastave biti zaposlena na lakšim poslovima koji nisu štetni ni opasni po njihovo zdravlje. Djeca ispod 14 godina starosti ne mogu biti zaposlena na lakšim poslovima duže od dva sata dnevno bez obzira radi li se o radnom danu ili vikendu. Nacionalna zakonodavstva imaju obvezu propisati broj sati koje djeca iznad 14 godina smiju provesti na radu na lakšim poslovima. Obavljanje rada od strane djece zabranjeno je nedjeljom, praznicima i noću (Bilić, 2005).

Konvencija br.123 određuje dobnu granicu za rad na poslovima koja je podignuta na 16 godina života. Države članice obvezne su u dodatku koji prati ratifikaciju precizirati minimum navršenih godina potrebnih za rad na poslovima. Preporuka koja prati ovu konvenciju kaže kako prijam na dječje poslove treba podići na 18 godina starosti (Bilić, 2005).

Konvencija br. 138 kaže kako minimalne godine za prijam na rad trebaju biti ograničene završetkom obveznog školovanja. Ta granica ne smije biti ispod 15 godina. Države članice imaju pravo da dobnu granicu snize na 14 godina pod uvjetom da se radi o državi čija ekonomija i edukacijski sustavi nisu u dovoljnoj mjeri razvijeni. Države članice obvezne su nakon savjetovanja sa organizacijama radnika i poslodavaca odrediti vrste poslova koji bi spadali u kategoriju štetnih poslova za djecu. Države članice imaju mogućnost autorizirati rad tj. zaposliti 16-ogodišnje osobe uz uvjet da je zdravlje, sigurnost i moral mlade osobe zaštićen (Bilić, 2012).

Konvencija br. 182 primjenjiva je na sve mlađe od 18 godina. Za potrebe konvencije određen je termin najgorih oblika dječjeg rada koji obuhvaća sve oblike ropstva i postupanja sličnog ropstvu kao što je prodaja i trgovina djecom, dužničko ropstvo, prinudan i obvezan rad i novačenje djece u svrhe oružanih sukoba. Uporaba, pribavljanje ili nuđenje djece u svrhe prostitucije i pornografije, uporaba, pribavljanje ili nuđenje djece u nezakonite aktivnosti u svrhe proizvodnje i trgovine drogom. Rad

koji po svojoj prirodi može narušiti zdravlje i sigurnost djece. Ovakve vrste poslova države članice obvezne su odrediti svojim nacionalnim pravom. Svaka država uviđajući važnost izobrazbe obvezuje se poduzeti djelotvorne mjere radi prevencije od uključivanja djece u najgore oblike dječjeg rada, osiguranja potrebiti i prikladne pomoći u uklanjanju djece iz najgorih oblika rada te njihove rehabilitacije i socijalne integracije. Osiguranja besplatnog školovanja i profesionalne izobrazbe za svu djecu uklonjenu iz najgorih oblika dječjeg rada. Identificirati i uspostaviti kontakt sa djecom posebnog rizika te uzeti u obzir posebne situacije u kojima se nalaze djevojčice. U svrhu osiguranja implementacije odredbi ove konvencije države članice se obvezuju poduzeti određene mjere i sankcije u sprječavanju dječjeg rada (Bilić, 2005).

7.2. Vijeće Europe u zaštiti od dječjeg rada

Vijeće Europe od početka svojih djelovanja i 1950. godine do danas najuspješnija je međunarodna organizacija koja pruža zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Razlozi njene uspješnosti leže u Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda koja je na snagu stupila 1953. godine. odredbe Europske socijalne povelje vrlo su bitne u zaštiti dječjih prava i zaštite djece u radu. Preambulom Povelje vlade potpisnice istaknule su kako su se države članice Vijeća Europe suglasile svojem stanovništvu osigurati građanska i politička prava istodobno smatrajući kako prava imaju svi bez ikakve diskriminacije s obzirom na rasu, boju kože, spol, vjeroispovijed, političko mišljenje, nacionalnu pripadnost ili socijalno podrijetlo. Povelja ističe kako djeca i mladi imaju pravo na posebnu zaštitu od fizičkih i moralnih opasnosti kojima su izloženi (Herman, 2003). Europska socijalna povelja, samo dvije godine poslije Deklaracije o pravima djeteta Ujedinjenih naroda iz 1959. godine, unijela je u svoj tekst odredbu o zaštiti djeteta od fizičkih i moralnih opasnosti kojima je ono izloženo. Time je dijete kroz prizmu fizičkih i moralnih opasnosti stavila pod integraciju svojih nadzornih mehanizama. Europska socijalna povelja učinila je korak gotovo trideset godina prije Konvencije o pravima djeteta Ujedinjenih naroda iz 1989. godine pruživši određen stupanj zaštite od onoga što se danas naziva najgorim oblicima dječjeg rada. Svoju ekonomsku i socijalnu brigu prema majkama i djeci, neovisno o bračnom stanju i obiteljskim odnosima, Povelja je izrazila kroz njihovo pravo na primjerenu socijalnu i ekonomsku zaštitu brigu za preventivne učinke na

dječji rad (Herman, 2003). Dio Povelje pod naslovom Pravo djece i mladeži na zaštitu obvezuje stranke da propišu dob od 15 godina kao najnižu za zapošljavanje, s tim da se i mlađa djeca iznimno mogu zaposliti na propisanim lakšim poslovima koji nisu štetni za njihovo zdravlje ili obrazovanje. Za zapošljavanje na određenim poslovima koji se smatraju štetnim ili opasnim za zdravlje potrebno je slijedom Povelje utvrditi višu minimalnu dob za zapošljavanje. Tako se otvara prostor za zaštitu djeteta od mogućih ekonomskih iskorištavanja i obavljanja dječjeg rada koji je neprimjeren za njihovu dob (Herman, 2003). Posebno je značajna odredba kojom se stranke obvezuju zabraniti da se djeca koja su na obveznom školovanju zapošljavaju na poslovima koji će ih onemogućiti u stjecanju koristi od svog obrazovanja. Takvim rješenjem otvorena je mogućnost različitog pristupa sustavu obveznog školstva kao i individualnog povećanja najniže dobi za zapošljavanje u pravnim sustavima koji srednjoškolsko obrazovanje propisuju kao obvezno. Povelja uočava glavni problem dječjeg rada, a to je udaljšavanje djeteta od škole i stjecanja naobrazbe. Povelja priznaje mladim radnicima pravo na pravičnu plaću i drugu odgovarajuću naknadu. Uloga djece u gospodarskoj aktivnosti uvjetovana je siromaštvom jer se povećanjem broja djece radnika istodobno povećava broj nezaposlenih odraslih osoba. Ugovorne stranke obvezuju se osigurati zaposlenicima mlađim od 18 godina najmanje tri tjedna plaćenog godišnjeg odmora te zabraniti noćni rad, osim kada se radi o poslovima koji su predviđeni nacionalnim zakonima ili drugim propisima (Herman, 2003).

Poseban značaj Europska socijalna povelja dobiva djelovanjem svog nadzornog mehanizma. Državne stranke se obvezuju dostaviti dvogodišnja izvješća o prihvaćenim i neprihvaćenim odredbama glavnom tajniku Vijeća Europe. Ta izvješća se potom razmatraju od strane Odbora stručnjaka, Savjetodavne skupštine i Odbora ministara koji ugovornoj stranci upućuju preporuke. Kvaliteta Povelje unaprijeđena je revidiranom verzijom koja prati potrebe razvijenog tržišta i pruža primjereniju pravnu zaštitu novim pravnim institutima koji su rezultat razvoja potreba suvremenog društva, afirmacije ljudskih prava i promocije ravnopravnosti spolova (Herman, 2003). Zamjetne aktivnosti Vijeća Europe na suzbijanje dječjeg rada vidljive su u donošenju pojedinih preporuka i odluka Parlamentarne skupštine sredinom dvadesetih godina prošlog stoljeća. Preporukom 1336 iz 1997. godine istaknuto je kako Parlamentarna skupština uočava globalnu zabrinutost glede ekonomske eksploatacije djece koja prevladava u mnogim zemljama Azije, Afrike i Latinske Amerike, ali predstavlja i bitan

socijalni problem u Europi. Preporukom Vijeća Europe utvrđuje se kako su romske manjine, legalni i ilegalni imigranti i izbjeglice pogođeni visokim stupnjem siromaštva i dječjeg rada. U zemljama istočne Europe tranzicija u tržišnu ekonomiju, rast siromaštva i rekonstrukcija sustava socijalne zaštite doveli su do zamjetne ekonomske eksploatacije djece. Stoga je najvažniji zaključak kako dječji rad nije adekvatno dokumentiran u europskim zemljama i slijedom Europske strategije za djecu treba iskoristiti eksperte i metodologiju Međunarodne organizacije rada za njegovu službenu procjenu koja je ključna u rješavanju problema dječjeg rada (Herman, 2003).

7.3. Međunarodni program za eliminaciju dječjeg rada – IPEC

Međunarodna organizacija rada već deset godina u svrhu zaštite i borbe protiv dječjeg rada djeluje u okviru programa pod nazivom Međunarodni program za eliminaciju dječjeg rada – IPEC. Osnovna zaštita ovog programa je progresivna eliminacija dječjeg rada i osnaženje nacionalnih kapaciteta kako bi se zemlje mogle nositi sa rastućim problemom u kreiranju svjetskog poretka za njegovo uklanjanje (Bilić, 2005). IPEC se rukovodi sa standardima uspostavljenim u konvenciji br. 138 o minimalnim godinama za rad, te konvenciji br. 182 o najgorim oblicima dječjeg rada iz 1999. godine. Jedna od njegovih osnovnih zadaća je provođenje kampanje za ratifikaciju i implementaciju konvencija u nacionalna zakonodavstva. Kako bi se postigla svijest o globalnom problemu IPEC nastoji u svoju aktivnost uključiti nacionalne vlade država članica, organizacije radnika i poslodavaca i relevantne stranačke organizacije u društvu, sveučilište i medije. Prioritet čine djeca zaposlena temeljem dužničkog ropstva, djeca koja rade u štetnim zanimanjima i djeca mlađa od 12 godina. Aktivnosti na ovom planu sastoje se od razvoja i implementacije mjera prevencije od dječjeg rada, uklanjanja djece od štetnog rada, osiguravajući pri tome alternative i poboljšanja uvjeta rada kao mjere koja vodi ka konačnoj eliminaciji dječjeg rada. Da bi se aktivnosti sprovele u djelo potrebno je osigurati tehničku suradnju koja se sastoji od donacija financijskih sredstava (Bilić, 2005).

Tablica 1. IPEC vladini donatori (1992-2002.)¹⁷

Donator	1992- 1993.	1994- 1995.	1996.- 1997.	1998.- 1999.	2000.- 2001.	2002.
Australija		X		X		
Austrija						
Belgija	X	X	X	X	X	X
Kanada			X	X	X	X
Danska			X	X	X	X
Finska				X	X	X
Francuska		X	X	X	X	X
Njemačka	X	X	X	X	X	X
Mađarska					X	
Italija			X	X	X	X
Japan				X	X	X
Luksemburg			X			
Nizozemska				X	X	X
Novi Zeland					X	
Norveška		X	X	X	X	X
Poljska				X		
Koreja						X
Španjolska		X	X	X	X	X
Švedska				X	X	
Švicarska				X		
Velika Britanija		X	X	X	X	X
SAD		X	X	X	X	X

¹⁷ Bilić, 2005., Problem dječjeg rada u međunarodnim okvirima. *Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu*, 42(4); str. 611

7.4. Ujedinjeni narodi

Ujedinjeni narodi donijeli su Deklaraciju o pravima djeteta iz 1959. godine koja se ističe kao jedan od važnijih instrumenata vezana uz borbu protiv dječjeg rada. U Konvenciji o pravima djeteta iz 1989. godine uvodi se obveza stranaka na poduzimanje prikladnih legislativa, administrativnih, socijalni i edukacijskih mjera za zaštitu djeteta od svih oblika fizičkog, mentalnog nasilja, povrede ili zlouporabe, zanemarivanja, zlostavljanja ili iskorištavanja. Ovakve mjere uključuju efektivnu proceduru za uspostavu socijalnih programa koji bi omogućili potrebitu potporu djeci. Konvencijom se djeci priznaju određena prava kao što je pravo na edukaciju, pravo na odmor i razonodu, pravo na slobodnu participaciju u kulturnom životu i umjetnosti (Bilić, 2005). U pogledu dječjeg rada konvencija se zalaže za zaštitu djece od ekonomske eksploatacije i sudjelovanja u radu koji se smatra štetnim po njih kao i onom koji ometa njihovu edukaciju ili je štetan za dječje zdravlje i njihov fizički, mentalni duhovni i socijalni razvoj. Stranke se obavezuju donijeti određenu regulativu u smjeru minimalne godine za prijam djece na rad, regulaciju radnih sati i uvjeta zaposlenja, odgovarajuće sankcije za efektivno ostvarenje smanjenja pojave dječjeg rada. Oformljena je i komisija za prava djece. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima priznaje pravo na zaštitu djeteta bez obzira na njegov spol, rasu, dob, jezik, status malodobnika ili nešto drugo. Odredbe Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima štite djecu od ekonomske i socijalne eksploatacije, označavajući je štetnom za njihovo zdravlje, moral, normalni razvoj i potencijalno ugrožavajućom za njihov život (Bilić, 2005). Države su obvezne postaviti minimalni dobni limit ispod kojeg se ne smije ići kod zasnivanja plaćenog zaposlenja. Suprotno postupanje je zabranjeno i zakonom kažnjivo. Ostali važni instrumenti u ovom području usvojeni od strane Ujedinjenih naroda su Svjetska deklaracija o preživljavanju, zaštiti i razvoju djece iz 1990., te Plan akcije za implementaciju Svjetske deklaracije donesen iste godine (Bilić, 2005).

8. OSNOVE RADNOPRAVNOG STATUSA DJECE U HRVATSKOM PRAVU

Zaštita djece od rada i djece radnika jedno je od prvih područja koje je u povijesnom razvoju prepoznato kada je u pitanju zaštita prava, interesa i dobrobiti djece. Počevši od 1919. godine, Međunarodna organizacija rada usvojila je brojne međunarodne konvencije koje se posebno odnose na djecu. Ustav Republike Hrvatske kao najviši izvor hijerarhije pravnih normi u Republici Hrvatskoj propisuje kako djeca ne mogu biti primljena na rad prije zakonom određene dobi niti smiju biti prisiljavana na rad koji štetno utječe na njihovo zdravlje ili ćudoređe, niti im se takav rad smije dopustiti (Graovac, 2006). Konvencija o pravima djeteta koja po svom značaju predstavlja ustav dječjih prava u smislu kvalitetnog sveobuhvatnog obuhvaćanja dječjih prava, Republiku Hrvatsku obvezuje od 8. 10. 1991. godine na temelju notifikacije o sukcesiji i tvori dio njenog unutarnjeg pravnog poretka nadzakonske pravne snage te je svakako nakon Ustava prvi pravni propis koji treba spomenuti kada je u pitanju zaštita prava, interesa i dobrobiti djeteta u bilo kojoj sferi (Graovac, 2006).

Zakon o radu svojom temeljnom normom određuje najnižu dob zaposlenja, određujući kako osoba mlađa od 15 godina ne smije biti zaposlena, iznimno uz odobrenje inspektora rada smije sudjelovati u snimanju filmova, pripremanju i izvođenju umjetničkih, scenskih ili drugih sličnih djela koja će im biti plaćena. Zakonski zastupnik može ovlastiti malodobnika starijeg od 15 godina za sklapanje određenog ugovora o radu, u tom slučaju malodobnik je poslovno sposoban za sklapanje i raskidanje ugovora o radu i poduzimanjem svih pravnih radnji u svezi s tim ugovorom. Skrbnik može spomenuto ovlaštenje dati malodobniku samo na temelju prethodnog odobrenja tijela nadležnog za poslove socijalne skrbi. Ukoliko dođe do spora između zakonskih zastupnika o davanju ovlaštenja za sklapanje ugovora o radu malodobne osobe, vodeći računa o najboljem interesu djeteta odlučuje tijelo koje je nadležno za poslove socijalne skrbi (Graovac, 2006).

U pogledu navedenog vrlo je važno istaknuti kako čl. 101. Obiteljskog zakona propisuje da će sud ako se roditelji ne mogu sporazumjeti o ostvarivanju sadržaja roditeljske skrbi ili o ostvarivanju djetetovih prava u izvanparničnom postupku na prijedlog roditelja, centra za socijalnu skrb ili djeteta donijeti odluku radi zaštite dobrobiti djeteta (Graovac, 2006). Zakon o radu predviđa zabranu rada malodobnika na određenim poslovima te se malodobnik ne smije zaposliti na poslovima koji mogu

ugroziti njegovo zdravlje. Najniža dob za zapošljavanje ili rad na teritoriju svake članice koja ratificira Konvenciju ne smije biti niža od dobi završetka obveznog školovanja odnosno 15 godina života. Najniža dob za prijem u bilo koju vrstu posla ne smije biti niža od 18 godina ukoliko takva vrsta posla ugrožava zdravlje djece. Vrste takvog zaposlenja ili rada moraju se odrediti nacionalnim zakonom ili drugim propisima od strane nadležne državne vlasti. Temeljem čl. 3 Pravilnika malodobnika se radi zaštite morala ne smije zaposliti u kockarnicama, salonima za igre na sreću, disco klubovima, noćnim barovima, i noćnim klubovima kao i na drugim poslovima koji su slični prethodno navedenima (Graovac, 2006).

8.1. Zapošljavanje i rad malodobnika u Hrvatskoj

Malodobnici su osobe koje još nemaju punu poslovnu sposobnost (osim ako ne sklope brak). Prema odredbi čl. 120. st. 17/04 poslovna sposobnost stječe se punoljetnošću ili sklapanjem braka prije punoljetnosti, a punoljetna je osoba ona koja je navršila 18 godina života. Malodobnik u dobi između 15. i 18. godine života ima ograničenu poslovnu sposobnost što znači da nema punu sposobnost, ali ni poslovnu nesposobnost. Malodobnik u dobi između 15. i 18. godine život može sklopiti ugovor o radu, ali je taj ugovor nevažeći ako ga na sklapanju zakonski ne ovlasti zastupnik (skrbnik) djeteta (Knežević, 2006).

Zakon o radu uredio je radne odnose u Republici Hrvatskoj. Radni odnos zasniva se zaključenjem ugovora o radu. Ugovori kao vrsta pravnih poslova su uređeni Zakonom o obveznim odnosima koji se i u slučajevima radnih odnosa primjenjuje kao supsidijaran izvor prava. Zakon o obveznim odnosima je naveo da poslovno sposobna osoba može vlastitim očitovanjem volje stvarati pravne učinke (Bulka, 2008). Poslovna sposobnost je sposobnost vlastitim svjesnim radnjama pravno relevantna djela ili propuste i time proizvesti pravne učinke. Potpuna poslovna sposobnost kod fizičke osobe stječe se punoljetnošću. Dijete je punoljetno kada navrš 18 godina života. Iz toga proizlazi da maloljetnik koji navrš 15 godina života a ne navrš 18 godina života nije poslovno sposoban za sklapanje ugovora o radu. Osoba mlađa od 15 godina ne smije se zaposliti. Zakon o radu je kao minimalnu granicu životne dobi koja omogućuje zaposlenje odredio dob od 15 godina. Dakle dob od 15 godina je pravilo, ali Zakon o radu predviđa i izuzetke od tog pravila

(Bulka, 2008). Osoba mlađa od 15 godina smije se iznimno, uz prethodno odobrenje inspektora rada, sudjelovati uz naplatu u snimanju filmova, pripremanju i izvođenju umjetničkih, scenskih i drugih sličnih djela na način u opsegu i na poslovima koji ne ugrožavaju njezino zdravlje, moral, školovanje ili razvoj. Time je uređen izuzetak kada se osobi mlađoj od 15 godina omogućava, ne zasnivanje radnog odnosa već sudjelovanje u određenim aktivnostima uz naplatu (Bulka, 2008). Što se tiče zakonskog zastupnika maloljetne osobe ista institucija je uređena odredbama Obiteljskog zakona. Tako je određeno da roditelji imaju dužnosti i pravo zastupati svoju djecu i za njih sklapati pravne poslove. Maloljetnik koji je stariji od 15 godina može zaključiti ugovor o radu. Da bi maloljetnik zaključio ugovor o radu potrebno mu je da ga na to ovlasti zakonski zastupnik. Kao što je već navedeno zakonski zastupnik maloljetnika su njegovi roditelji. Oba roditelja i to u pismenom obliku moraju ovlastiti maloljetnika za zaključenje ugovora o radu. Ako zakonski zastupnik ovlasti maloljetnika starijeg od 15 godina za zaključivanje ugovora o radu maloljetnik je poslovno sposoban za sklapanje i raskidanje ugovora o radu te za poduzimanje svih pravnih radnji u svezi sa ispunjenjem prava i obveza iz tog ugovora (Bulka, 2008).

8.2. Zabrana rada maloljetnika na određenim poslovima u RH

Maloljetnik se ne smije zaposliti na poslovima koji mogu ugroziti njegovo zdravlje, moral ili razvoj. Inspektor rada zabranit će rad maloljetniku koji radi na poslovima koji mogu ugroziti njegovo zdravlje. Radi zaštite zdravlja i razvoja maloljetnika, zakonom je određeno da se on ne smije zaposliti na poslovima koji su prema propisima zaštite na radu utvrđeni kao poslovi s posebnim uvjetima rada. Maloljetnik se ne smije zaposliti na poslovima koji su prema propisu o mirovinskom osiguranju utvrđeni kao osobito teški i za zdravlje štetni te se na njima staž osiguranja računa s povećanim trajanjem. Radi zaštite morala maloljetnik se ne smije zaposliti na poslovima u kockarnicama, salonima za igre na sreću, disko klubovima i na drugim poslovima koji potencijalno ugrožavaju moral maloljetnika (Bulka, 2008).

Prekovremeni rad je rad dulji od najduljeg propisanog punog radnog vremena od 40 sati tjedno. Poslodavac ga može odrediti samo u slučaju više sile, izvanrednog stanja i povećanog opsega posla. Smatra se kako rad dulji od 40 sati tjedno pojačano štetno utječe na organizam radnika pa je zato ograničen na svega 40 sati tjedno. Za

prekovremeni rad radnik ima pravo na povećanu plaću. Prema odredbama čl.41.st.5. Zakona o radu zabranjen je prekovremeni rad malodobnih radnika. Ovdje je riječ o apsolutnoj zabrani i odgovornosti poslodavca za jedan od najtežih prekršaja (Knežević, 2006). S obzirom na prirodni bioritam čovjeka prema kojem noć služi za odmor i spavanje, dokazano je da noćni rad dodatno iscrpljuje organizam radnika. Noćni rad malodobnika je zabranjen osim ako je takav rad potreban zbog više sile. Zabrana noćnog rada malodobnika može se u slučaju ozbiljne opasnosti privremeno ukinuti. Iz navedenog zaključujemo da je noćni rad malodobnika zabranjen osim u dva slučaja, ako je takav rad prijeko potreban zbog više sile, ako ministar nadležan za rad odlukom privremeno ukine zabranu noćnog rada malodobnika, što može učiniti samo u slučaju ozbiljne opasnosti zbog zaštite nacionalnih interesa. Zakon o radu u čl. 62. odredio je vrijeme noćnog rada malodobnika kada oni ipak mogu raditi noću, ali samo u navedena dva slučaja. Prema odredbi st. 1. čl. 62. Zakona o radu za malodobnike zaposlene u industriji rad u vremenu između 19 sati uvečer i 7 sati ujutro sljedećeg dana, smatra se noćnim radom. Za malodobnike zaposlene izvan industrije, rad u vremenu između 20 sati uvečer i 6 sati ujutro idućeg dana smatra se noćnim radom (Knežević, 2006).

Zakon o radu propisuje tri kategorije prekršaja poslodavaca za povrede odredba istog zakona. To su lakši, teži prekršaji i najteži prekršaji.

Za lakše prekršaje novčane kazne za poslodavce pravne osobe kreću se od 10.000,00 do 30.000,00 kuna, a za poslodavce fizičke osobe odgovorne osobe kažnjavaju se od 1.000,00 do 3.000,00 kuna.

Za teže prekršaje poslodavca pravne osobe novčane kazne iznose od 31.000,00 do 60.000,00 kuna, dok za poslodavca fizičke osobe i odgovorne osobe iznose od 4.000,00 do 6.000,00 kuna.

Za najteže prekršaje poslodavca pravne osobe novčane kazne su od 61.000,00 do 100.000,00 kuna, a za poslodavca fizičku osobu i odgovornu osobu pravne osobe novčane kazne iznose od 7.000,00 do 10.000,00 kuna (Knežević, 2006).

U sva tri slučaja, ako je bilo koji prekršaj počinjen u odnosu na malodobnog radnika, svota novčane kazne uvećava se dvostruko. Tako će novčana kazna za prekršaj poslodavca u odnosu na malodobnog radnika za lakše prekršaje iznositi između

20.000,00 i 60.000,00 kuna za poslodavca pravnu osobu, a 2.000,00 do 6.000,00 kuna za poslodavca fizičku osobu.

Za teže prekršaje poslodavca pravne osobe, novčane kazne se izriču od 62.000,00 do 120.000,00 kuna, a za poslodavca fizičku osobu i odgovornu osobu pravne osobe od 8.000,00 do 12.000,00 kuna.

Za najteže prekršaje poslodavca pravne osobe, novčane se kazne kreću od 122.000,00 do 200.000,00 kuna, a za poslodavca fizičku osobu i odgovornu osobu pravne osobe od 14.000,00 do 20.000,00 kuna (Knežević, 2006).

Ovako strogim prekršajnim novčanim kaznama dodatno se štite malodobni radnici od kršenja njihovih prava iz radnog odnosa. Prekršajne odredbe koje se izričito odnose na malodobne radnike ne obuhvaćaju lakše prekršaje poslodavaca jer oni u odnosu na posebne odredbe o malodobnicima ne postoje.

Teži prekršaji poslodavaca u odnosu na posebne odredbe o malodobnicima je zapošljavanje malodobnika bez odobrenja njegova zakonskog zastupnika.

Najteži prekršaji poslodavaca u odnosu na posebne odredbe o malodobnicima su:

- Zapošljavanje osobe mlađe od 15 godina života
- Omogućavanje osobi mlađoj od 15 godina života, bez prethodnog odobrenja inspektora rada, naplatno sudjelovanje u snimanju filmova, pripremanju i izvođenju umjetničkih, scenskih ili drugih sličnih djela ili ako joj to omogući na način, u opsegu i na poslovima koji ugrožavaju njezino zdravlje i razvoj
- Zapošljavanje malodobnika na poslovima koji mogu ugroziti njegovo zdravlje, moral ili razvoj
- Ako malodobniku ne ponudi sklapanje ugovora o radu za obavljanje drugih odgovarajućih poslova u slučaju iz čl. 32.st.6. Zakona o radu
- Nepribavljanje nalaza i mišljenja o utjecaju poslova na zdravlje i razvoj malodobnog radnika u roku koji odredi inspektor rada
- Nepostupanje po nalogu inspektora rada kojim se zabranjuje rad malodobnog radnika na određenim poslovima
- Ako malodobniku ne ponudi sklapanje ugovora o radu za obavljanje drugih odgovarajućih poslova u slučaju čl. 25. st. 6. Zakona o radu
- Naređivanje malodobnom radniku prekovremenog rada

- Naređivanje malodobnom radniku rada u preraspodijeljenom punom radnom vremenu
- Neomogućavanje korištenja godišnjeg odmora malodobniku u trajanju od najmanje 24 radna dana
- Naređivanje noćnog rada malodobnika protivno odredbama (Knežević, 2006).

Zakon o zaštiti na radu određuje da se osobita zaštita propisuje radi očuvanja nesmetanog duševnog i tjelesnog razvitka mladeži. Zakon o zaštiti na radu propisuje obvezu poslodavca da osobito osigura zaštitu na radu i radnicima malodobnicima te da u skladu sa zakonom utvrdi poslove koje ne mogu obavljati te skupine radnika. Zakon općenito određuje da malodobnici ne smiju obavljati poslove s posebnim uvjetima rada, ne smiju raditi noću i prekovremeno osim u slučajevima koji su utvrđeni Zakonom o radu. Pravilnikom o poslovima na kojima se ne smije zaposliti malodobnik i o poslovima na kojima može raditi samo nakon prethodnog utvrđivanja zdravstvenih sposobnosti koji je donesen na temelju članka 23. stavka 2. Zakon o radu, propisano je da se radi zaštite zdravlja i razvitka malodobnik ne smije zaposliti na poslovima:

- Koji su prema propisima zaštite na radu utvrđeni kao poslovi s posebnim uvjetima rada
- Koji su prema propisima o mirovinskom osiguranju utvrđeni kao osobito teški za zdravlje te se na njima staž osiguranja računa s povećanim trajanjem (Knežević, 2006).

Osnovni propis koji određuje poslove s posebnim uvjetima rada je Pravilnik o poslovima s posebnim uvjetima rada u kojem se nabrajaju takvi poslovi i posebni uvjeti koje radnik mora ispunjavati za rad na takvim poslovima. Ovi se poslovi mogu nalaziti i u nekim drugim propisima. Osim već navedenih poslova na kojima se malodobnik radi zaštite zdravlja i razvoja te morala ne smije zaposliti, na drugim poslovima može raditi samo nakon prethodnog pregleda za utvrđivanje zdravstvene sposobnosti za obavljanje tih poslova. Zdravstveni pregled malodobnika obavlja se najkasnije svakih šest mjeseci rada malodobnika, a prije kada to ocijeni izabrani doktor medicine primarne zdravstvene zaštite. Navedeni pravilnik propisuje način utvrđivanja zdravstvene sposobnosti malodobnika te u prilogu pravilnika propisuje obrasce i uputnice za utvrđivanje zdravstvene sposobnosti radnika (Knežević, 2006).

Posebna zaštita malodobnih radnika utvrđena je Ustavom Republike Hrvatske i međunarodnim konvencijama koje obvezuju Hrvatsku, razrađena je Zakonom o radu, Zakonom o zaštiti na radu i drugim zakonima te većim brojem podzakonskih propisa, ugovorima, pravilnicima o radu i sl., što sve skupa čini pravni sustav zaštite malodobnika na radu. Strogom i dosljednom primjenom navedenih propisa može se osigurati zdravlje, tjelesni integritet i moral tih malodobnih radnika, što je izuzetno važno za njihov normalni razvitak koji je inače u pravilu osjetljiviji na štetne utjecaje u radnom procesu od organizama odraslih osoba (Knežević, 2006).

9. PREVENCIJA DJEČJEG RADA

Dječji rad ima brojne socijalne i društvene posljedice, ali i negativne implikacije na psihofizički razvoj djeteta. Modeli njegova suzbijanja i prevencije upućuju na spomenutu potrebu uvođenja besplatnog, obveznog, dostupnog i univerzalnog obrazovanja te primjerenu implementaciju međunarodnih radnih standarada i nacionalnog zakonodavstva država. Članice međunarodne zajednice preuzele su ratifikacijom univerzalnih izvora u nacionalni pravni okvir ne samo obvezu štiti individualna ljudska prava i prava radnika kao dijela ljudskih prava već i obvezu da spriječe i kazne kršenja te da u mnogim slučajevima žrtvama omoguće naknadu (Vinković, 2008).

Prava djeteta i međunarodni radni standardi u domeni zaštite od ekonomske eksploatacije i nedopuštenog dječjeg rada nalaze se u kategoriji koja iziskuje daljnju afirmaciju i primjerenu zaštitu na nacionalnoj, lokalnoj, regionalnoj razini i u privatnom i javnom sektoru. Preventivni pristup podrazumijeva reduciranje zapošljavanja djece ali i rehabilitacijski primjerenu zaštitu onih koja rade. U prvom slučaju najčešće se pokušava ostvariti ekonomski rast i razvoj kao preduvjet smanjenja dječjeg rada te se nastoji osigurati sadržajna nacionalna i socijalna politika koja će djecu držati podalje od tržišta rada i ekonomske aktivnosti. Zaštita obitelji, edukacija društva o štetnostima dječjeg rada, utjecaju na tržište rada i zdravlje djeteta, sprečavanje brojnih oblika diskriminacije i socijalne isključenosti uz aktivnost sindikata, udruga radnika, nevladinih i međunarodnih organizacija kao i jačanje društvene svijesti o potrebi zaštite djeteta, dugoročno rezultiraju pozitivnim pomacima (Vinković, 2008). Implementacija nacionalnog zakonodavstva, djelovanjem inspektora rada u

nadziranju uvjeta rada i zapošljavanja, kao i aktivnosti sudova u sankcioniranju prekršitelja, jamstvo su posvećenosti država rješavanju problema dječjeg rada. U siromašnim dijelovima svijeta problem dječjeg rada zahtijeva postupno rješavanje koje odgovara stupnju razvoja i društveno-socijalnom okruženju. Međunarodna organizacija rada u strukovnoj izobrazbi djece vidi način njihove zaštite od štetnih utjecaja, ali i prostor za obrazovanje koji će odrastanjem voditi ka bolje plaćenim poslovima. U nedostatku državnih sredstava neformalno strukovno obrazovanje rezultira boljom obučenošću radne snage, većom produktivnosti i ekonomskim rastom i razvojem društva. Strukovno naukovanje jedan je od najkontraverznijih oblika dječjeg rada i na prvi pogled dopustiv pravni okvir koji može prikrivati pravo stanje stvari (Vinković, 2008). Pravnim uređenjem i sklapanjem boljih odgovarajućih ugovora i nadzorom nad njegovim provođenjem, spriječila bi se izrabljivačka praksa koja je karakteristična kod siromašnih zemalja poput Azije, Afrike i Latinske Amerike, dugoročno bi se ostvarili pozitivni učinci za širu zajednicu (Vinković, 2008). Uloga privrednih subjekata tj. tvrtki i poslodavaca značajna je kroz dva oblika djelovanja na jačanje korporativne i društvene odgovornosti potrošačkih društava Zapada kroz kodeks ponašanja i društveno osviješteno etiketiranje proizvoda. Od sto najvećih multinacionalnih kompanija samo njih 13 u svojim kodeksima ponašanja sadrži određeni broj odredbi o dječjem radu. One su u njih najvećim djelom integrirane nakon što su mnogi poznati proizvođači sportske opreme i odjeće suočeni s dokazima kako koriste pogodnosti dječjeg rada i relokacijom svojih proizvodnih pogona u nerazvijene zemlje ostvaruju veće prihode jer izrabljuju dječji rad. Uspješnost kodeksa ponašanja kao samoregulacijskih korporativnih izvora u borbi protiv dječjeg rada ovisi o strogoj primjeni njihovih odredbi i kompenzacijskim mjerama za djecu koja dobiju otkaz ili su isključena iz rada. Korporativna socijalna odgovornost kulturološki i sadržajno potječe iz anglosaksonskog sustava koji poznaje razliku između socijalne i gospodarske sfere poslovanja i više pripada individualnim nego kolektivnim vrijednostima (Vinković, 2008).

Socijalno osviješteno etiketiranje proizvoda dio je transparentnog informiranja potrošača o njegovom podrijetlu. Riječ je o relativno novoj metodi koja kupcu jamči da neki proizvod nije nastao participiranjem dječjeg rada. Naznaka uvjeta rada u kojima je proizveden potrošačima daje sigurnost da su u procesima njegova nastajanja poštovani međunarodno propisani radni standardi. Podupirući kupnju

proizvoda nastalih uz poštovanje temeljnih međunarodnih načela rada odgovorni potrošači daju vlastiti doprinos socijalnoj pravdi i smanjenju pojave dječjeg rada (Vinković, 2008).

Društveno odgovorno etiketiranje proizvoda posljednjih je desetak godina postalo uobičajena praksa poznatih svjetskih proizvođača sportske opreme, odjeće, igračaka i sličnih proizvoda. Ispunivši svoju primarnu misiju i djelomice ostvarivši zadani cilj, ono je dokazalo značaj moralne i društvene odgovornosti te utjecaj psihološke svijesti kupaca na smanjenje dječjeg rada (Vinković, 2008).

Promoviranje međunarodnih radnih standarada moguće je putem socijalnih klauzula bilateralnih i multilateralnih trgovačkih i investicijskih ugovora. Modeli eliminacije i prevencije dječjeg rada zbog svih iznesenih karakteristika, brojnih uzročno-posljedičnih veza i njegova postojanja i implikacija na tržište rada, međunarodnu trgovinu, sustav zaštite ljudskih prava i prava djeteta, poštivanje temeljnih međunarodnih radnopravnih standarada, odnose međunarodnih organizacija, djelovanje u najboljem interesu djeteta i potrebu zaštite njegova radnopravnog subjektiviteta sugeriraju nužnost multidisciplinarnog pristupa i združenog djelovanja zainteresiranih domaćih i međunarodnih izvora odgovornih faktora.

Zakonska regulativa u svim zemljama mora uključivati preciziranje:

- Minimalne dobi zapošljavanja, koja je vezana sa završetkom obvezne osnovne naobrazbe
- Primjerenih uvjeta rada koji odgovaraju psihofizičkom razvoju djeteta i koji su jasno određeni
- Besplatno obvezno obrazovanje

Kodeksi ponašanja i socijalno osviješteno označavanje proizvoda samostalno ne mogu postići očekivane rezultate, ali su značajan izraz uporabe tržišnih mehanizama u smanjenju dječjeg rada te su pokretači podizanja razine društvene i potrošačke svijesti. Opći konsenzus i posvećenost rješavanju problema preduvjeti su jačanja interesa međunarodnih organizacija, nacionalnih vlada, proizvođača, sindikata, nevladinih organizacija i drugih zainteresiranih grupa u izgradnji institucionalnih kapaciteta u privatnom i javnom sektoru. Uloga inspektora rada, sudskih i policijskih tijela neizostavno je jamstvo zaštite protiv dječjeg rada. Gospodarski sektor svoj poseban doprinos može dati politikom transparentnog informiranja javnosti o

načinima proizvodnje i poštivanju međunarodnih radnopravnih standarda (Vinković, 2008).

Slika 17. Primjer oznake etiketiranja proizvoda ¹⁸

Izvor: <https://www.amberoot.com/ensure-no-child-labor-used-new-product-introducing-child-labor-free-certification-mark/>

Slika 18. Primjer oznake etiketiranja proizvoda ¹⁹

Izvor: http://www.veganpeace.com/sweatshops/responsible_shopping.htm

¹⁸ Preuzeto na mrežnoj stranici: <https://www.amberoot.com/ensure-no-child-labor-used-new-product-introducing-child-labor-free-certification-mark/>

¹⁹ Preuzeto na mrežnoj stranici: http://www.veganpeace.com/sweatshops/responsible_shopping.htm

10. ZAKLJUČAK

Europska socijalna povelja Vijeća Europe odredbom članka 7. utvrdila je standarde, prava i načela za procjenu dječjeg rada već 1961. godine. Iako je riječ p Povelji donesenoj u okviru regionalne međunarodne organizacije njome je učinjen prvi korak koji će poslužiti kao osnova kvalitetnog rješavanja odnosno problematike kroz kasnija djelovanja Međunarodne organizacije rada i Ujedinjenih naroda. Problem dječjeg rada implicira višeslojnost njegovih pojava oblika, štetnih fizičkih i psihičkih utjecaja na djetetov razvoj, ali i geografske različitosti po dobnoj i spolnoj zastupljenosti gospodarski aktivne djece, čime se pokušaji njegova definiranja pretvaraju u složen problem. Nedopustiv dječji rad nije odraz samo siromaštva društva nego je i jasan prikaz stupnja njegova gospodarskog razvoja.

Izvor eliminacije dječjeg rada nalazi svoje ishodište u dvjema različitim perspektivama. Prva se odnosi na prava djece, univerzalno zajamčeno pravo na edukaciju, pravo na odmor i razonodu, na slobodnu participaciju u kulturnom životu i umjetnosti, pravo na zaštitu djeteta od svih oblika fizičkog i psihičkog nasilja, povrede ili zlouporabe, zanemarivanja, zlostavljanja ili iskorištavanja. Drugo stajalište od kojeg se polazi u borbu protiv dječjeg rada su posljedice utjecaja koji dječji rad ima na ekonomski razvoj posebice dugoročni razvoj ljudskog kapitala.

Sporo rješavanje problema dječjeg rada koji uključuje i njihovu rehabilitaciju, socijalizaciju i prevenciju upućuje na kompleksnost ovog problema. Rješenje ovog problema nužno traži pobudu svijesti o težini ovog problema, u prvom redu provođenjem kampanja za ratifikaciju i implementaciju konvencija koje uređuju pitanje dječjeg rada, pronalaženje najprikladnijih mjera prilagođenih predviđenim troškovima za ostvarenje ovih zadaća, zatim uključivanjem u aktivnosti na ovom planu ne samo nacionalne vlade država koje su ugrožene problemom dječjeg rada nego i osnaženjem njihovih nacionalnih kapaciteta i vlada. Uključivanje i specijaliziranih organizacija, organizacija radnika, poslodavaca, relevantnih stranačkih organizacija u društvu, sveučilišta i medija koje osim podizanja svijesti o težini ovog problema važnu ulogu imaju i u doniranju odnosno prikupljanju financijskih sredstava za borbu protiv ovog globalnog problema.

Problemi današnjice, posebice oni gospodarski i socijalni nužno su globalne naravi i dio su lančane reakcije u kojima sudjeluju svi ljudi. Stoga se ljudi ne smiju i ne mogu ponašati kao da problem dječjeg rada nije problem svih nas.

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu ukazuje se na problem razvoja dječjeg rada i njegovih uzroka i pojava oblika. Rad prikazuje ulogu Konvencije koja regulira pitanja vezana uz dječji rad, ali i ulogu Međunarodne organizacije rada, Vijeća Europe i Ujedinjenih naroda u suzbijanju spomenutog problema. Dječji rad je globalan, sporo rješiv problem koji rezultira brojnim posljedicama u socijalnoj i gospodarskoj sferi razvoja svake države pogođene ovim problemom. Osim navedenog prikazani su i instrumenti normativne djelatnosti koji se odnose na regulaciju dječjeg rada. Rješenje ovog problema nužno traži pobudu javne svijesti o njegovoj težini i zahtjeva javnu reakciju koja će osuditi i učiniti sve što je potrebno kako bi se dječji rad iskorijenio.

Ključne riječi: dječji rad, zaštita djece, prava djece, eksploatacija, radno pravo

ABSTRACT

This graduate thesis points to the problem of child labor development and its causes and appearance. The paper presents the role of the Convention, which regulates issues related to child labor, but also the role of the International Labor Organization, the Council of Europe and the United Nations in combating this problem. Child labor is a global, slow solvency problem that results in a number of consequences in the social and economic sphere of development of each country affected by this problem. In addition, normative activities related to the regulation of child labor have been presented. The solution to this problem necessarily requires public awareness of its weight and demands a public reaction that will condemn and do everything needed to eradicate child labor.

Key words: child labor, child protection, child rights, exploitation, labor law

LITERATURA

1. Aldous, J. (1997). The Political Process and the Failure of the Child Labor Amendmen. *Journal of Family issues*, 18(1).
2. Arat, Z., F. (2002). Analyzing Child Labour as Human Rights Issues. *Human rights quaterly*, 24(1).
3. Bachmann, S., L.(2000). The Political Economy of Child Labor and its impacts on International Buisness. *Buissness Economics*, 35(3).
4. Basu, K. (2000). The intriguing relation between adult minimum wage and child labour. *Economic Journal*, 110.
5. Bilić, A. (2005). Problem dječjeg rada u međunarodnim okvirima. *Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu*, 42(4); 601-619.
6. Bulka, Z. (2008). Zapošljavanje maloljetnika. *Pravo u gospodarstvu*, 47(4); 788-798.
7. Cunningham, H. (1991). *The children of the Poor: Representation of Childhood since 17th century*. Oxford: Blackwell.
8. Dorman, P. (2001). Child labour and coordination failures. *Journal of Development Economics*, 65.
9. Graovac, G. (2006). Osnove radnopravnog statusa djece u hrvatskom pravu. *Radno pravo*, 1; 13-17.
10. Hazan, M. (2002). Child labour, fertility and economic growth. *The economic Journal*.
11. Herman, V. (2003). Dječji rad u svjetlu članka 7. Europske socijalne povelje- prilog prilagodbi hrvatskog pravnog sustava odredbama Povelje. *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, 23(3); 277-295.
12. Hrabar, D. (2001). Prava djece u: Alinčić, M., Bakarić-Abramović, A., Hrabar, D., Janković Lozić, D., Korać, A. *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb.
13. Karaula, K. (2009). Pravo djeteta na zaštitu od gospodarskog izrabljivanja, uključivanja u oružane sukobe, dječju prostituciju i prodaju djece. *Pravnik*, 43; 219-234.
14. Kirby, P. (2003). Child labour in Britain 1750- 1870, Social History in Perspective. Palgrame Macmillan.
15. Knežević, N. (2006). Zapošljavanje i rad malodobnika. *Računovodstvo, revizija i financije*, 16(7); 137-140.

16. Lavalette, M. (1994). *Child Employment in the Capitalist Labour Market. Avebury.*
17. Lopez Calva, L., F. (2001). Child labor: myths, theories and facts. *Journal of international Affairs*, 55(1).
18. Murshad, M. (2001). Unraveling child labor and labor legislation. *Journal of international Affairs*, 55(1).
19. Otis, J., Mayers Pasztor, E., McFadden, E. (2001). Child labor: a forgotten focus for child welfare. *Child welfare*, 80 (5).
20. Palley, T., I. (2002). The child labor problem and the need for international standards. *Journal of Economic issues*, 36(3).
21. Picard, L. (1997). Why new international instruments on child labour? *Labour education*, 188 (3).
22. Verdon, N. (2002). The rural labour market in the early 19th century: women's and children's employment, family income and the 1834 Poor Law Report. *Economic History*, 55 (2),
23. Vinković, M. (2008). *Dječji rad u međunarodnom europskom i poredbenom radnom pravu*. Zagreb: TIM Press.
24. Weissbach, S. (1989). *Child Labor Reform in the 19th century France, Assuring the future harvest*. Louisiana State: University Press.

PRILOZI

Popis tablica:

1. Tablica 1. IPEC vladini donatori (1992-2002.) 49

Popis slika:

1. Slika 1. Osnovne razlike dječjeg rada prema ILO standardima 4
2. Slika 2. Prikaz postotka dječjeg rada u navedenim zemljama kroz povijest 7
3. Slika 3. Postotak broja djece u dječjem radu u Velikoj Britaniji 9
4. Slika 4. Postotak broja djece u dječjem radu u SAD-u 12
5. Slika 5. Postotak djece uključenih u dječji rad 14
6. Slika 6. Postotak djece koja se ne obrazuju prema regijama 17
7. Slika 7. Sektorska raspodjela dječjeg rada 25
8. Slika 8. Sektorska raspodjela dječjeg rada kod dječaka 26
9. Slika 9. Sektorska raspodjela dječjeg rada kod djevojčica 26
10. Slika 10. Piramida težine dječjeg rada djece uključena u različite Aktivnosti 27
11. Slika 11. Primjeri prihvatljivog rada u domaćinstvu prema dobi djeteta 30
12. Slika 12. Dječji rad na ulici 33
13. Slika 13. Zemlje najučestalije pojave dječjeg rada u proizvodnji 35
14. Slika 14. Zemlje najučestalije pojave dječjeg rada u rudarstvu 36
15. Slika 15. Djeca žrtve modernog ropstva 38
16. Slika 16. Žrtve trgovanja ljudima u postotcima 40
17. Slika 17. Primjer oznake etiketiranja proizvoda 60
18. Slika 18. Primjer oznake etiketiranja proizvoda 60